

Համարը N 24-Ն

Տիպը Հրաման

Սկզբնաղբյուրը Միասնական կայք 2023.04.03-
2023.04.16 Պաշտոնական
հրապարակման օրը 03.04.2023

Ընդունող մարմինը Կրթության, գիտության,
մշակույթի և սպորտի նախարար

Ստորագրող մարմինը Կրթության, գիտության,
մշակույթի և սպորտի նախարար

Վավերացնող մարմինը

Ուժի մեջ մտնելու ամսաթիվը 04.04.2023

Տեսակը Հիմնական

Կարգավիճակը Գործում է
Ընդունման վայրը Երևան

Ընդունման ամսաթիվը 30.03.2023

Ստորագրման ամսաթիվը 30.03.2023

Վավերացման ամսաթիվը

Ուժը կորցնելու ամսաթիվը

Կապեր այլ փաստաթղթերի հետ

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ ՆԱԽԱՐԱՐԻ ՀՐԱՄԱՆԸ
ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ «ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ
7-8-ՐԴ, 10-12-ՐԴ ԵՎ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ 9-ՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ
ԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ՉԱՓՈՐՈՇԻՉԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ ՆԱԽԱՐԱՐ

Հ Ր Ա Մ Ա Ն

30 մարտի 2023 թ.

N 24-Ն

**ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ «ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ
7-8-ՐԴ ԵՎ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ 9-ՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ
ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

Ղեկավարվելով «Հանրակրթության մասին» օրենքի 7-րդ հոդվածի 4-րդ մասով և 30-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով՝

Հրամայում եմ

1. Հաստատել հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում «Աշխարհագրություն» առարկայի 7-8-րդ, 10-12-րդ աշխարհագրություն» առարկայի 9-րդ դասարանների առարկայական չափորոշիչը՝ համաձայն հավելվածի:
2. Սույն հրամանն ուժի մեջ է մտնում պաշտոնական հրապարակմանը հաջորդող օրվանից:

Նախարար՝

«ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ» ԱՌԱՐԿԱՅԻՆ 7-8-ՐԴ, 10-12-ՐԴ ԵՎ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ» ԱՌԱՐԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ԱՌԱՐԿԱՅԻՆ ԶՍՓՈՐՈՇԻՉ

ԲԱԺԻՆ 1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

1. Հանրակրթական դպրոցում «Աշխարհագրություն» ուսումնական առարկայի ուսուցումը պայմանավորված է այդ առարկայի աշխարհայացքային, համամշակութային, կրթաճանաչողական նշանակությամբ: Բացի այդ, աշխարհագրությունն, այլ ուսումնական առարկաների հետ միասին, նպաստում է սովորողների հայրենասիրական դաստիարակության ձևավորմանն ու բնապահպան համակարգի զարգացմանը: Աշխարհագրությունը սովորողներին տալիս է աշխարհագրական գիտելիքները կյանքում կիրառելի նախապայմաններ և ձևավորում է նրանց համակարգված աշխարհագրական մտածողությունը:

2. Հանրակրթական ընդհանուր ծրագրի «Աշխարհագրություն» և «Հայաստանի աշխարհագրություն» ուսումնական առարկայի չափորոշիչները և օրինակելի ծրագրերը լրամշակվել են «Հանրակրթության մասին» ՀՀ օրենքի, «Հանրակրթության պետական կառավարության 27.05.2004թ. N20 արձանագրային որոշում», «Հանրակրթության պետական չափորոշիչի» (ՀՀ կառավարության N 136-Ն որոշում), հանրակրթական հիմնական դպրոցի «Աշխարհագրություն» (6-8-րդ դասարաններ) և «Հայաստանի աշխարհագրության» առարկաների չափորոշիչների և ծրագրերի (ՀՀ կրթության և գիտության նախարարի 2012թ. հունվարի 23-ի N հանրակրթական ավագ դպրոցի «Աշխարհագրություն» առարկայի ընդհանուր և խորացված ուսուցման դասընթացների չափորոշիչների (ՀՀ կրթության և գիտության նախարարի 04.05.2009թ. N 381-Ա/Ք հրաման), Մեծ Բրիտանիայի, Գերմանիայի, Ռուսաստանի, Նորվեգիայի, ինչպես նաև ԱՄՆ-ի, Սինգապուրի և այլ երկրների բնագիտության և աշխարհագրության առարկայական չափորոշիչների հիման վրա:

3. Աշխարհագրության չափորոշիչը ներառում է՝

- 1) «Աշխարհագրություն» և «Հայաստանի աշխարհագրություն» ուսումնական առարկաների ուսուցման նպատակն՝ ըստ 1 մասնիկի,
  - 2) «Աշխարհագրություն» և «Հայաստանի աշխարհագրություն» ուսումնական առարկաների ընդհանուր բնութագրերը,
  - 3) աշխարհագրության բովանդակության կառուցման հիմնական սկզբունքները,
  - 4) «Աշխարհագրություն» և «Հայաստանի աշխարհագրություն» ուսումնական առարկաների հիմնական գաղափարները և վերջնարդյունքներն՝ ըստ կրթական աստիճանների և դասարանների,
  - 5) սովորողների ուսումնառության արդյունքների գնահատումը,
  - 6) ուսումնական գործընթացի ուսումնամեթոդական և նյութատեխնիկական աջակցության նկարագրությունը:
4. «Աշխարհագրություն» (7-8-րդ, 10-12-րդ դասարաններ) և «Հայաստանի աշխարհագրություն» (9-րդ դասարան) ուսումնական առարկաների օրինակելի ծրագրերը ներառում են.

- 1) Ժամաքանակի բաշխումն՝ ըստ դասարանների,
- 2) թեմաներն ու դրանց բովանդակությունը, յուրաքանչյուր թեմայի նպատակն ու ակնկալվող վերջնարդյունքները,
- 3) բովանդակությունը, գործնական աշխատանքները,
- 4) ընդհանրական խաչվող հասկացությունները, միջառարկայական կապերը,
- 5) կապը Հանրակրթության պետական չափորոշիչի (ՀՊՉ) հիմնական կամ ավագ դպրոցի վերջնարդյունքների հետ:

ԲԱԺԻՆ 2. «ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ» ԵՎ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ» ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԱՌԱՐԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ԼՍՏ ԿՐԹԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԻ

5. «Աշխարհագրություն» և «Հայաստանի աշխարհագրություն» ուսումնական առարկաների դասընթացների հիմնական և սովորողների համակարգված աշխարհաճանաչողության ձևավորումն ու զարգացումն է՝ հիմնված աշխարհագրական գիտական մտածողության վրա: Այն ուղղված է բնական և հասարակական աշխարհագրությունից ձեռքբերված գիտելիքների հիման վրա գիտական աշխարհայացքի ձևավորմանը, կյանքում նրանց ստացած աշխարհագրական գիտելիքների և կարողությունների օգտագործմանը, դիրքորոշման և արժեքների ձևավորմանը և զարգացմանը:

6. Տարրական դպրոցում աշխարհագրության ուսուցման նպատակներն են՝

- 1) մարդուն, որպես բնության և հասարակության անբաժանելի մասնիկ ընկալելու, մարդկանց միջև գոյություն ունեցող ազդեցություն, կրոնական, մշակութային և աշխատանքային գործունեության տարբերությունները զանազանելու կարողությունները
- 2) քարտեզից և շրջակա աշխարհի մասին հանրամատչելի այլ աղբյուրներից, բնական և հասարակական օբյեկտների ու վերաբերյալ, տեղեկությունից օգտվելու և դա առօրյայում կիրառելու հմտությունների զարգացումը:
- 7. Հիմնական (միջին) դպրոցում աշխարհագրության ուսուցման նպատակներն են՝

- 1) Երկիր մուտրակի ոլորտներում և դրանց բաղադրիչներում ընթացող բնական երևույթների պատճառների, փոխառնչույթ հիմնական օրինաչափությունների ճանաչումը,
- 2) երկրորդ օրինակների հիմնական բաղադրիչների, դրանց փոխապայմանավորվածության, զարգացման և տարածքային օրինա մասին համակարգված գիտելիքների ձեռքբերումը,
- 3) մարդու, բնության, կենդանի օրգանիզմների և շրջակա միջավայրի փոխազդեցությունների իրական ընկալումը,
- 4) Բնակչության, տնտեսության ճյուղային ու տարածքային առանձնահատկությունների և օրինաչափությունների վերաբ համակարգված քննադատական մտածողության ձևավորումը և զարգացումը:
- 5) Հայաստանի բնության, բնակչության և տնտեսության աշխարհագրական առանձնահատկությունները բացատրելու և հմտությունների զարգացումը:
- 8. Միջնակարգ (ավագ) դպրոցում աշխարհագրության ուսուցման նպատակներն են՝
  - 1) երկրագնդի առանձին բաղադրիչների ֆիզիկաաշխարհագրական բնութագրիչներով համալիր վերլուծության հմտություն ձևավորումը,
  - 2) քարտեզագրման նպատակներով ԱՏՀ-ի և գլոբալ տեղորոշման համակարգերի կիրառման պարզագույն հմտությունները
  - 3) աշխարհի բնակչության և համաշխարհային տնտեսության տարածքային կազմակերպման և ճյուղային կառուցվածքի օրինաչափությունների վերլուծության հմտությունների զարգացումը,
  - 4) մարդ-բնություն փոխհարաբերության էկոլոգիական և կայուն զարգացման տեսանկյուններից համալիր վերլուծություն կարողության զարգացումը,
  - 5) մարդկության համամուտրակային հիմնախնդիրների և ինքնատիպ տարածաշրջանների համալիր աշխարհագրական և վերլուծության կարողության զարգացումը:

ԲԱԺԻՆ 3. «ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ» ԵՎ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ» ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ Ա ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

- 9. «Աշխարհագրություն» և «Հայաստանի աշխարհագրություն» ուսումնական առարկաների ընդհանուր բնութագիրը ներկ եռամակարդակ հիմնական գաղափարների բովանդակային միջուկի միջոցով: Եռամակարդակ հիմնական գաղափարները նե բնական և հասարակական տարածական համակարգերն ու դրանց փոխազդեցությունների արդի դրսևորումները, ինչպես նա տնտեսության տարբեր ոլորտներում, այդ գաղափարների գործնական կիրառությունները, Ժամանակակից էկոլոգիական և բն հիմնախնդիրների ճանաչման, ուսումնասիրման և լուծման ուղիների բացահայտման գործում աշխարհագրության մեծ դերը:
- 10. Ներկայացվող դասընթացի բովանդակության մեջ, գիտական աշխարհայացքի ձևավորման համար, որպես ելակետ կ հանդիսանալ, հետևյալ դրույթները՝
  - 1) աշխարհագրության ուսումնասիրության ամենամեծ օբյեկտը՝ երկրագունդը, նյութական է և գոյություն ունի տարածու Ժամանակի մեջ,
  - 2) երկրագնդի, դրա առանձին բնական և հասարակական տարրերի (օբյեկտների) բոլոր երևույթներն ու գործընթացները՝ բնական և հասարակական օրենքներով, որոնց միջոցով բացահայտվում են պատճառահետևանքային կապերը:
  - 11. Հանրակրթական դպրոցի աշխարհագրության չափորոշիչների և ծրագրերի բովանդակային հենքին ուղղակի առնչվու Հանրակրթության պետական չափորոշչով (ՀՊՉ) սահմանված՝ հանրակրթական ընդհանուր ծրագրերի շրջանավարտի ուսու ակնկալվող հետևյալ վերջնարդյունքները: Հանրակրթական հիմնական ծրագիրն ակնկալում է, որ շրջանավարտը պետք է կա
    - 1) վերլուծի և ընկալի տարբեր բնույթի գրական հայերեն տեքստեր և հասկանա դրանց հիմնական գաղափարը,
    - 2) հայերեն ազատ գրուցի իրեն հետաքրքրող թեմաների մասին, արտահայտի ընտրված նպատակին, խնդիրներին և լսար համապատասխան գրագետ բանավոր և գրավոր խոսք, այդ թվում՝ հրապարակային խոսք, կիրառի ոչ վերբալ հաղորդակցմն միջոցներ,
    - 3) իրականացնի չափումներ, կատարի մոտավոր ու ճշգրիտ հաշվարկներ և գնահատի արդյունքները՝ ընտրելով և օգտագ համապատասխան հասկացություններ, սկզբունքներ, նյութեր և սարքավորումներ,
    - 4) կիրառի երկրաչափական պատկերների և մարմինների մասին գիտելիքներն ամենօրյա կյանքում և հարակից ուսումնա ուսումնասիրելիս,
    - 5) որոշի խնդրի լուծման համար անհրաժեշտ տեղեկույթը, գտնի խնդիրների լուծման ստեղծագործ մոտեցումներ և համե
    - 6) վերլուծի, գնահատի և առաջարկի դասակարգման, տարբերակման կամ խմբավորման չափանիշներ՝ ելնելով խնդրի ս
    - 7) կիրառի բնագիտական առարկաներից ստացված հիմնարար գիտելիքները բնության և տիեզերքի օբյեկտների նկարագ երևույթների և դրանց փոխադարձ կապերի բացատրության, ֆիզիկական մոդելավորման և խնդիրների լուծման համար,
    - 8) ներկայացնի գիտության նվաճումների, տեխնիկայի և տեխնոլոգիաների կիրառության հավանական ազդեցությունը՝ բ հասարակության վրա,
    - 9) մասնակցի բնապահպանական միջոցառումների պլանավորմանը և իրականացմանը,
    - 10) կիրառի տեքստային և գրաֆիկական խմբագրիչները, կարողանա մշակել տվյալներ՝ օգտագործելով անհրաժեշտ թվ ծրագրեր,
    - 11) նկարագրի բնական միջավայրի, հասարակական, տնտեսական, քաղաքական և մշակութային զարգացումների, հայր համաշխարհային պատմության տարբեր Ժամանակաշրջանների իրադարձությունների փոխկապվածությունը,
    - 12) քննարկի Հայաստանի հիմնախնդիրները՝ օգտագործելով պատմության, բնության, բնակչության և տնտեսության մա համապատասխան գիտելիքները,

13) նկարագրի բնության, բնակչության, և տնտեսության միջև եղած փոխադարձ կապերը և դրանց արդյունքում ձևավոր համակարգերը՝

14) նկարագրի կայուն զարգացման էությունը, հիմնական գաղափարներն ու դրանց փոխադարձ կապերը,

15) ներկայացնի և քննարկի համայնքի խնդիրներն ու բարելավման ուղիները,

16) տարբերակի և համեմատի աշխարհաճանաչողության ձևերը և դրանց առանձնահատկությունները,

17) գնահատի իր և ուրիշների կարծիքներն ու փաստարկները, վերլուծի պատճառահետևանքային կապերը և կայացնի որ

18) ցուցաբերի իր գործունեությունը պլանավորելու և ժամանակը արդյունավետ տնօրինելու կարողություններ,

19) բացատրի գիտելիքի կարևորությունը, սովորելիս դրսևորի կամք և վստահություն սեփական ուժերի նկատմամբ,

20) դրսևորի հետազոտելու, փորձարկելու, տարբեր գործիքակազմեր համադրելու կարողություն, ուրիշների հետ համատեղ մշակի և իրականացնի նախագծեր,

21) ստանա, վերլուծի, գնահատի և ներկայացնի անհրաժեշտ տվյալներ, առաջարկի վարկածներ,

22) գտնի և օգտագործի տեղեկույթ տարբեր աղբյուրներից, որոշի և բնութագրի դրա արժանահավաստությունը և այն օգտ կատարի հղումներ,

23) արտահայտի, հիմնավորի և պաշտպանի սեփական տեսակետը և դիրքորոշումը,

24) արդյունավետ կազմակերպի իր ուսումնական գործընթացը և ավարտի աշխատանքները առանց անմիջական վերահսկողության ինքնակրթության որոշ մեթոդներ,

25) ճանաչի իր ուժեղ և թույլ կողմերը և դրսևորի ինքնագարգացմանը միտված վարքագիծ,

26) բացատրի քաղաքացիության, իրավունքի ու պարտականության էությունը և ժողովրդավարության նշանակությունը արդար և ներդաշնակ համակեցության ապահովման գործում,

27) ճանաչի և արժևորի իր ազգային մշակույթը, նյութական և ոչ նյութական ժառանգությունը, դրա առանձնահատկությունները համաշխարհային մշակութի մեջ:

12. Հանրակրթական միջնակարգ ծրագիրն ակնկալում է, որ շրջանավարտը պետք է կարողանա՝

1) կիրառի տարածական մարմինների մասին գիտելիքները՝ կյանքում և տարբեր ուսումնական առարկաներ ուսումնասիրելու համար:

2) մշակի խնդիրների արդյունավետ լուծումներ՝ կազմելով, կիրառելով տարբեր բարդության ալգորիթմներ, տրամաբանա դատողություններ և ֆիզիկական մոդելներ,

3) վերլուծի բնական համակարգերի փոխկապվածությունները՝ դիտարկելով բնագիտական գիտելիքը որպես մեկ ամբողջ:

4) քննարկի, հայտնի դիրքորոշում և կատարի գիտակցված ընտրություն՝ աշխարհաճանաչողության ձևերի վերաբերյալ,

5) գնահատի կայուն զարգացման ապահովման հնարավորությունները՝ տարբեր ռեսուրսների կառավարման և պլանավորվող օգտագործման միջոցով,

6) նախաձեռնի, պլանավորի և իրականացնի բնապահպանական միջոցառումներ,

7) բացատրի տեխնոլոգիական նորամուծությունների գիտական հիմքերը, ներկայացնի տեխնոլոգիական ձեռքբերումները և հետազոտական մտքի արգասիք, գիտակցի դրանց հետ կապված հնարավոր վտանգները՝ բնության և մարդու համար,

8) առաջադրի հետազոտական հարցադրումներ և վարկածներ, պլանավորի և իրականացնի հետազոտություններ՝ առաջընթացի համապատասխան մեթոդներ և բարելավման եղանակներ, վերլուծի ստացված տվյալները առկա գիտելիքի և պատկերացում համատեքստում, կատարի վերացարկումներ և ընդհանրացումներ,

9) կիրառի համալիր գիտելիք և անհրաժեշտ հմտություններ՝ տեխնոլոգիական զարգացման և տեղեկատվության բազմապայմաններում կողմնորոշվելու համար,

10) քննարկի գիտատեխնիկական զարգացման առնչվող էթիկական հարցեր և ունենա փաստարկված դիրքորոշում դրա նկատմամբ:

11) ճանաչի և պահպանի ակադեմիական ազնվություն՝ տեղեկության աղբյուրներն օգտագործելիս,

12) ընկալի, ստեղծագործաբար և պատասխանատու կերպով կիրառի տեղեկատվական և թվային սարքերը որպես ժամանակակից աշխատանքային գործիք, իսկ համացանցը՝ որպես ուսումնական, համագործակցային և աշխատանքային հարթակ,

13) համեմատի և վերլուծի հասարակական և քաղաքական երևույթների և գործընթացների տարբեր մեկնաբանությունները՝ հիմնավորված դիրքորոշում դրանց վերաբերյալ,

14) վերլուծի իր ազգի ձևավորման և զարգացման պատմական ուղին, քաղաքացու դիրքից արժևորի Հայաստանի Հանրապետության իր ներկան և ապագան կերտելու միջավայր,

15) վերլուծի Հայաստանի Հանրապետության արդի հիմնախնդիրները և մարտահրավերները՝ տեղական, տարածաշրջան համատեքստում, արձագանքի դրանց՝ որպես իրազեկ, պատասխանատու և հայրենասեր քաղաքացի,

16) իմանա ինչպես է գործում ֆինանսական համակարգը, գնահատի տարբեր ֆինանսական ծառայությունների հնարավորությունները, կայացնի կարճաժամկետ և երկարաժամկետ արդյունավետ, պատասխանատու և անվտանգ ֆինանսական որոշումներ:

17) վերլուծի և համադրի կայուն զարգացման և մարդկության հիմնախնդիրները և դրանց փոխադարձ կապերը,

18) վերլուծի տնտեսության կառուցվածքի և զարգացման վրա ազդող հիմնական գործոնները,

19) անկողմնակալ և առանց նախապաշարմունքների վերաբերվի իր և ուրիշների ենթադրություններին, կարծիքներին և վերլուծի հասանելի տեղեկույթը, ճանաչի, կառուցի և գնահատի փաստարկները,

20) ուսումնասիրի և ընդլայնի սեփական ուսումնասիրության և փորձառության հնարավորությունները՝ դրսևորելով շարունակական ինքնագարգացման վարքագիծ,

21) վերլուծի իր ուսումնասիրության գործընթացը, ընտրի ինքնակրթության մեթոդներ և գնահատի դրանց արդյունավետությունը:

22) քննադատաբար վերլուծի տեղեկատվությունը, հասկանա մեղիա ուղերձների ստեղծման գործընթացը, տարբերակի կամ մեքենայությունները և քննարկի դրանց նպատակները,

23) ուրիշների հետ համագործակցելով կամ ինքնուրույն մշակի և իրականացնի նախագծեր՝ ձեռք բերած գիտելիքը կամ գարյունքը ներկայացնելով տարբեր միջոցներով,

24) նախաձեռնի կամ ակտիվորեն ներգրավվի տարատեսակ հանրագուտ միջոցառումներում՝ ըստ սեփական հետաքրքրում

25) կիրառի իր կրթական և աշխատանքային հնարավորություններն ինքնուրույն գործունեություն ծավալելու համար, ուս գնահատի իր, տարբեր մասնագիտությունների համար անհրաժեշտ, գիտելիքներն ու կարողունակությունները, պատճառաբար կատարի,

26) դրսևորի հարգալից և հոգատար վերաբերմունք ազգային և համաշխարհային արվեստի արժեքների նկատմամբ, ցուց իմացություն և դրա հետ հաղորդակցվելու ձգտում,

27) վարի առողջ և անվտանգ ապրելակերպ,

28) ունենա ամբողջական պատկերացում իր նախընտրած մասնագիտության վերաբերյալ,

29) ունենա մասնագիտական կողմնորոշում՝ հիմնված աշխատաշուկայի պահանջարկի և ինքնաձանաչման վրա:

ԲԱԺԻՆ 4. ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆ

13. Հանրակրթական դպրոցի բոլոր դասարանների աշխարհագրության դասընթացները տրված են որպես բովանդակային ինտեգրված միասնական ամբողջություն՝ կառուցված առարկայական հիմնական գաղափարների (բովանդակային միջուկ) ու վերջնարդյունքների համակարգված ներկայացման հիման վրա:

14. Ուսումնական նյութերը պետք է ձևակերպվեն տարիքային կարողունակություններին համընթաց զարգացող, փոխկա սկզբունքներով և պետք է լինեն համակարգված՝ հիմնական գաղափարների շուրջ: Դասընթացը նաև պետք է նկարագրի աշխ ամբողջական պատկերը, բնական և հասարակական կոմպոնենտային (ճյուղային) և տարածական կառուցվածք ունեցող օբյե կերևույթները,՝ ներկայացնելով դրանց կառուցվածքն ու փոխադարձ կապերը:

15. Աշխարհագրության հանրակրթական դպրոցի դասընթացները պետք է հնարավորություն ստեղծեն ապահովելու ուսող գործընթացի ներառականության սկզբունքը՝ հիմնված կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող յուրաքանչ համար անհատական ուսուցման պլանավորման վրա:

16. «Աշխարհագրություն» և «Հայաստանի աշխարհագրություն» դպրոցական առարկաները, լինելով ինտեգրված ուսումն դասընթացներ, ձևավորվել են բնական և հասարակական օբյեկտների ու համակարգերի տարածական կառուցվածքային միա բնություն փոխհարաբերությունների ուսումնասիրության կառուցակարգի վրա, որոնք որոշում են դասընթացի բովանդակությ տրամաբանությունը:

17. Դասընթացների բովանդակության մեջ պետք է առկա լինեն, աշխարհագրության հանրային կրթական նշանակությա միջառարկայական և վերառարկայական բովանդակության նյութեր:

18. Աշխարհագրության դասընթացների կառուցման հիմքում պետք է ընկած լինեն բնության և հասարակության միասն համակարգվածության, մարդու և բնության փոխկապվածության և «մարդ-բնություն» բնահասարակական գեոհամակարգի ն գաղափարները: Այս առումով դասընթացները պետք է ունենան որոշակի էկոլոգիական ուղղվածություն, հանրամատչելի ձև տեղական, տարածաշրջանային և համամոլորակային մակարդակներում առկա հասարակական և էկոլոգիական հիմնախնայ]

19. Դասընթացները պետք է ընդգրկեն տարբեր օրինաչափությունների մաթեմատիկական պարզ համակարգերի մոդելնե տարածական ցուցանիշների քանակական և որակական փոփոխությունների բացատրություններ:

20. Աշխարհագրության դասընթացները պետք է ունենան գործնական ուղղվածություն: Ուսումնական նյութը պետք է օգ կողմնորոշվելու առօրյա կյանքում և համապատասխան վերաբերմունք ցուցաբերելու բնական և հասարակական երևույթնր]

21. Սովորողները պետք է կարողանան իրականացնել դիտումներ, կատարել չափումներ բնության մեջ, առաջադրել վար նաև կատարել պարզ գործողություններ աշխարհատեղեկատվական համակարգերի (GIS) և գլոբալ տեղորոշման համակարգ Սովորողները պետք է կարողանան ուրվագծային քարտեզների վրա համապատասխան քարտեզագրական և տեղեկատվակա կազմեն բնական կամ հասարակական որևէ երևույթի կամ օբյեկտի քարտեզասխեմաներ:

22. Դասընթացների բովանդակությունն ընտրելիս պետք է նկատի ունենալ, որ այն հասցեագրված է այն շրջանավարտնե հետագայում աշխարհագրության հենքի վրա ստացած մասնագիտությամբ հիմնականում աշխատելու են ոչ միայն աշխարհ գիտությունների և հարակից ոլորտներում, այլև աշխարհագրությանն ուղղակիորեն չառնչվող բնագավառներում: Ելնելով այ պետք է ընտրել այնպիսի բովանդակություն ունեցող դասընթաց, որն առաջին հերթին բավարարի արդիականության և մատչ սկզբունքներին, հիմնականում կատարի ընդհանուր աշխարհայացքի ձևավորման և զարգացման գործառույթ:

23. Ծրագրային նյութը պետք է հնարավորինս նպաստի սովորողների հետաքրքրությունների խթանմանը, նրանց մղի բան ձևավորի այս կամ այն երևույթի վերաբերյալ կարծիք արտահայտելու, իր տեսակետը պնդելու և հիմնավորելու մշակույթ: Դս նպաստի այնպիսի քաղաքացու ձևավորմանը, որն ունակ է գնահատելու աշխարհագրության դերն առօրյա կյանքում և հետս կատարելիս, կյանքի որակի բարելավման և բնության պահպանության գործընթացում՝ կիրառելով նոր տեխնոլոգիաներ:

24. Հիմնական դպրոցի աշխարհագրության դասընթացը ներառում է քարտեզագրական հմտություններ զարգացնող բով բաղադրիչները, աշխարհագրական գոտիականության և գոնայականության գլոբալ համակարգերի ձևավորման գործընթացն բնակչության, տնտեսության տարածական կառուցվածքային բաղադրիչների տեղաբաշխման օրինաչափ և առանձնահատու առանձնահատկությունները: Դրանք սովորողին պետք են՝ ազգային շահերի տեսանկյունից ՀՀ և ԱՀ զարգացման ներուժը գն կարողանալու համար:

25. Հիմնական դպրոցի 9-րդ դասարանի դասընթացը ներառում է Հայկական լեռնաշխարհի բնության, Հայաստանի Հանյ և Արցախի Հանրապետության (ԱՀ) բնության, բնակչության և տնտեսության բաղադրիչների, կառուցվածքի և տեղաբաշխմ առանձնահատկությունները: Դրանք սովորողին պետք են՝ ազգային շահերի տեսանկյունից ՀՀ և ԱՀ զարգացման ներուժը գն կարողանալու համար:

26. Ավագ դպրոցի ընդհանուր աշխարհագրության դասընթացը կառուցված է բնության և հասարակության տարածական միավորների առավել բարդ դրսևորումների վրա՝ խորացնելով հիմնական դպրոցում սովորողների ստացած գիտելիքները: Այս ընդհանրացվում և խորացվում են սովորողի աշխարհագրական գիտելիքները՝ որոշակիորեն ընդգրկելով նաև աշխարհագրության AS and A Level՝ չափորոշիչները:

27. Աշխարհագրության դասընթացները պետք է կառուցված լինեն այնպիսի բովանդակությամբ, որը կարժևորի սովորող ուրիշների տեսակետները, կարծիքներն ու վերաբերմունքը աշխարհագրական տարբեր իրողություններին, ուստի սովորողները՝

1) գիտակցեն բնական ու հասարակական տարբեր միջավայրերում բնակվող մարդկանց ունեցած տարբեր հնարավորությամբ սահմանափակումները,

2) ցուցաբերեն պատրաստակամություն վերանայելու, նոր գիտելիքների, ինչպես նաև ուրիշների տեսակետների համատե հայացքներն ու վերաբերմունքը,

3) արտահայտեն տեսակետ և ունենան սեփական դիրքորոշում՝ տեղական, տարածաշրջանային և համամոլորակային մ բնօգտագործման և բնապահպանական հիմնախնդիրների վերաբերյալ:

4) դատողությունները և վերլուծությունները կատարեն ու որոշումները կայացնեն՝ հաշվի առնելով.

ա) բնական պայմանների և հասարակական գործընթացների աշխարհագրական առանձնահատկությունները,

բ) տարբեր խմբերի և անհատների ազգային, մշակութային արժեքներն ու վերաբերմունքը,

գ) որոշումներ կայացնողների ունեցած ընտրության հնարավորություններն ու այլընտրանքները,

դ) համամոլորակային, տարածաշրջանային, ազգային և տեղական մակարդակներում փոխառնչությունների արդի վիճակը և արժեքները:

5) գիտակցեն բնության հանդեպ պատասխանատու, հոգատար և ոչ սպառողական վերաբերմունքի՝ բնապահպանական ձևավորման անհրաժեշտությունը,

6) ունենան սեփական դիրքորոշումը կամ տեսակետը՝ հայրենիքի, որպես անվիճարկելի արժեքի, զարգացման առաջնահի հնարավորությունների վերաբերյալ,

7) կարևորեն ժողովրդավարական մշակույթի արժեքները և գիտակցեն դրանց ապահովման գործում աշխարհագրության նշանակությունը (մասնավորապես, մշակութային բազմազանության արժևորման, հարգանքի, քաղաքացիական մտածողությամբ պատասխանատվության, աշխարհի քննադատական ընկալման պարագայում):

28. Սույն առարկայական չափորոշչով առաջարկվում է «Աշխարհագրություն» և «Հայաստանի աշխարհագրություն» առ դասընթացների բովանդակությունը ներկայացնել հետևյալ երեք բովանդակային ուղղություններով.

1) բնության օբյեկտներ, երևույթներ և մոդելներ,

2) հասարակական երևույթներ և գործընթացներ,

3) մարդ-բնություն փոխհարաբերություններ:

29. Բովանդակային առաջին ուղղության նպատակն է՝ բնական աշխարհագրական օբյեկտների, երևույթների և տարածական կարգերի վերաբերյալ գիտելիքների, հմտությունների, վերաբերմունքի և արժեքների ձևավորումը:

30. Այստեղ բովանդակությունը կառուցվում է հետևյալ հիմնական գաղափարներով.

1) Երկրագունդ. պտույտներ, ոլորտներ.

ա) Երկրի պտույտներն ու դրանց աշխարհագրական հետևանքները,

բ) Քարոլորտ. կազմը, կառուցվածքը, դրանում ընթացող գործընթացները, և դրա պահպանությունը,

գ) Զրոլորտ՝ կազմը, դրանում ընթացող գործընթացները և դրա պահպանությունը,

դ) Մթնոլորտ՝ կազմը, կառուցվածքը, դրանում ընթացող գործընթացները, և դրա պահպանությունը,

ե) Կենսոլորտ. էկոհամակարգեր, դրանց պահպանությունը:

2) Տարածական մոդելավորում և տվյալներ.

ա) Քարտեզ և հատակագիծ, աշխարհագրական դիրք,

բ) Աշխարհագրական տեղեկատվական համակարգ (ԱՏՀ): Տեղորոշում:

31. Բովանդակային երկրորդ ուղղության նպատակն է՝ սովորողների մեջ առավելապես վերացական՝ աշխարհի բնակչության համաշխարհային տնտեսության կառուցվածքի և տեղաբաշխման օրինաչափությունների վերաբերյալ համակարգված գիտել հմտությունների ձևավորումը:

32. Այստեղ ներառված են հետևյալ հիմնական գաղափարները՝

1) Բնակչության աշխարհագրություն.

ա) Բնակչության բնական շարժ, վերարտադրություն և ժողովրդագրական քաղաքականություն,

բ) Բնակչության կազմ,

գ) Աշխատանքային ռեսուրսներ և միգրացիայի գործընթացներ,

դ) Բնակչության տեղաբաշխում և տարաբնակեցում, ուրբանիզացման արդի գործընթացները:

2) Աշխարհի քաղաքական բաժանում.

ա) Քաղաքական քարտեզ, դրա ձևավորումը,

բ) Պետությունների տիպաբանություն, խմբավորում,

գ) Երկրի պետական տարածք, սահմաններ, աշխարհաքաղաքականություն:

3) Տնտեսության կառուցվածք և տեղաբաշխում.

ա) Համաշխարհային տնտեսություն,

բ) Արդյունաբերություն,

- զ) Գյուղատնտեսություն,
- դ) Տրանսպորտ և կապ,
- ե) Ոչ արտադրական ոլորտի ճյուղեր,
- զ) Միջազգային տնտեսական հարաբերություններ:

33. Բովանդակային ինտեգրված դասընթացների տեսքով հանդես են գալիս աշխարհի տարածաշրջաններն ու պետությունը Հայաստանի աշխարհագրությունը, որոնք ներառում են վերոնշյալ բովանդակային երեք ուղղությունները:

34. Բովանդակային երրորդ ուղղության նպատակն է՝ սովորողներին գիտելիքներ հաղորդել շրջակա միջավայրի, բնական ռեսուրսների, դրանց արդյունավետ օգտագործման, բնական աղետներից պաշտպանության, մարդկության զարգացման հիմն վերաբերյալ: Կարևոր նպատակ է նաև դրանց լուծման ուղղությամբ հմտությունների ձևավորումը: Դա կարող է ներառել հետևյալ գաղափարները՝

- 1) Շրջակա միջավայր
- ա) Բնական պայմաններ և ռեսուրսներ՝ տեսակները, արդյունավետ օգտագործումը,
- բ) Բնական աղետներ՝ տեսակները, տարածումը, դրանցից պաշտպանությունը:

- 2) Մարդկության զարգացման հիմնահարցեր
- ա) Մարդկության համամոլորակային, տարածաշրջանային, տեղական հիմնախնդիրներ,
- բ) Կայուն զարգացման հայեցակարգ և Հազարամյակի մարտահրավերների նպատակներ:

35. Խաչվող հասկացություններ: Աշխարհի ճանաչողության միասնական մեթոդաբանական հիմքերի ապահովման նպատակով աշխարհագրության դասընթացների բովանդակությունը կառուցվում է նաև մի շարք խաչվող հասկացությունների հենքի վրա առանցքային հասկացություններ են, որոնք ընդհանրական են աշխարհի մասին տարբեր գիտությունների համար և սովորողն միավորելու, փոխկապակցելու աշխարհի մասին տարբեր առարկաներից ձեռք բերած գիտելիքները՝ մեկ ընդհանրական պատկերացում հասկացությունները պետք է մեծ ուշադրության արժանանան դպրոցի բոլոր աստիճաններում:

36. Բոլոր բնագիտական առարկաների, այդ թվում՝ «Աշխարհագրություն» և «Հայաստանի աշխարհագրություն» առարկա ժամանակ առանձնացվում է այդպիսի խաչվող հասկացությունների յոթ հիմնական խումբ.

- 1) Օրինաչափություններ,
- 2) Պատճառ և հետևանք, մեխանիզմ և կանխատեսում,
- 3) Մասշտաբ, սանդղակ, համամասնություն և քանակ,
- 4) Համակարգեր և մոդելներ,
- 5) Էներգիա և նյութ, հոսքեր, ցիկլեր, պահպանում,
- 6) Կառուցվածք և գործառույթ,
- 7) Կայունություն և փոփոխություն:

37. Հանրակրթական պետական առարկայական օրինակելի ծրագրի համար առաջարկվում է աշխարհագրության դասընթաց կառուցվածքը՝

- 1) «Աշխարհագրություն» (7-րդ դասարան)- «Ընդհանուր աշխարհագրություն» դասընթաց
- 2) «Աշխարհագրություն» (8-րդ դասարան)-«Տարածաշրջաններ և պետություններ» դասընթաց
- 3) «Հայաստանի աշխարհագրություն» (9-րդ դասարան)- «Հայաստանի բնությունը, բնակչությունը, տնտեսությունը» դասընթաց
- 4) «Աշխարհագրություն» (10-12-րդ դասարան)- «Ընդհանուր աշխարհագրություն» դասընթաց:

ԲԱԺԻՆ 5. «ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ» ԵՎ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ» ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ Ա ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐՆԵՐԸ ԵՎ ԱԿՆԿԱԼՎՈՂ ՎԵՐՋՆԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐՆ՝ ԸՍՏ ԿՐԹԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ

38. Աշխարհագրության հիմնական գաղափարները և դրանցից բխող չափորոշչային վերջնարդյունքները տարրական, հիկրթական աստիճանների համար կառուցված են պարուրաձև զարգացող գիտելիքների, հմտությունների, արժեքների և դիրքորվրա: Ըստ դպրոցի աստիճանների՝ տրված հիմնական գաղափարներն ու չափորոշչային վերջնարդյունքներն ուսումնական ալծրագրերի մշակման համար ապահովում են մեծ ճկունություն:

39. «Աշխարհագրություն» (7-8-րդ, 10-12-րդ դասարաններ) և «Հայաստանի աշխարհագրություն» (9-րդ դասարան) ուսուառարկաների հիմնական գաղափարները սահմանվել են առարկայական բովանդակության միջուկը կազմող 2-4-ական բովաբաղադրիչներով: Բովանդակության առանցքային ամբողջական գծերը տրված են հիմնական գաղափարների 3-րդ մակարդա մակարդակի հիմնական գաղափարները հիմք են հանդիսացել 7-9-րդ և 10-12-րդ դասարանների վերջնարդյունքների սահման պարուրաձև զարգացման համար: Աշխարհագրության չափորոշչային վերջնարդյունքները, մյուս առարկաների հետ մեկտեղ ՀՊՁ-ով սահմանված հանրակրթական հիմնական և ավագ դպրոցների սովորողների ուսումնառությունից ակնկալվող վերջնա

40. 3-րդ մակարդակի հիմնական գաղափարները և ըստ կրթական աստիճանների ու դասարանների սովորողների ուսումնակնկալվող վերջնարդյունքները հիմք են ծառայում պետական և այլընտրանքային առարկայական ծրագրերի մշակման համահանգամանքին՝ այլընտրանքային ծրագրերի մշակման համար, հիմք են ծառայում նաև ըստ դպրոցի աստիճանների տրված 1 գաղափարներն ու չափորոշչային ակնկալվող վերջնարդյունքները (Աղյուսակ 1, Աղյուսակ 2):

№	Հիմնական գաղափարներ (3-րդ մակարդակ)	Չափորոշչային վերջնադրույթներ		
		Տարրական կրթություն	Հիմնական կրթություն	Միջնակարգ կրթո
1.	<i>Քարտրոտ (կազմը, կառուցվածքը, գործընթացները, պահպանությունը)</i>	1) Ճանաչել երկրի մակերևույթի հիմնական ձևերը: (Տ.ԲՄ.Ե.1)	1) Ներկայացնել քարտրոտի կազմն ու կառուցվածքը: (Մ.ԲՄ.Ե.1) 2) Բացատրել երկրի մակերևույթը փոփոխող ներծին և արտածին ուժերի ազդեցությունը: (Մ.ԲՄ.Ե.2) 3) Բնութագրել երկրակեղևի զարգացման, մակերևույթի ձևավորման գործընթացները: (Մ.ԲՄ.Ե.3) 4) Բնութագրել աշխարհի առանձին տարածաշրջանների, պետությունների, ՀՀ, ԱՀ մակերևույթների, դրանց ձևավորման հիմնական առանձնահատկությունները: (Մ.ԲՄ.Ե.4)	1) Մեկնաբանել սպլե տեկտոնական շարժու սեյսմիկ գործընթացներ քարտրոտում: (Մ.ԲՄ.Ե.2) 2) Հիմնավորել ապար շրջապտույտի պատճ ու հետևանքները: (Մ.ԲՄ.Ե.2) 3) Վերլուծել մարդու ազդեցությունը Երկրի մակերևույթի ձևավոր վրա: (Մ.ԲՄ.Ե.3) 4) Մեկնաբանել հողել դեգրադացման ու անապատացման երևույթները: (Մ.ԲՄ.
2.	<i>Ջրոլորտ (կազմը, գործընթացները, պահպանությունը)</i>	1) Բնորոշել ջրի պարզագույն ֆիզիկական և քիմիական հատկությունները (ազրեգատային վիճակներ, թափանցիկություն, լուծելիություն): (Տ.ԲՄ.Ե.2) 2) Ճանաչել և տարբերակել ջրագրական օբյեկտները (օվկիանոս, ծով, լիճ, գետ, ճահիճ, աղբյուր): (Տ.ԲՄ.Ե.3)	1) Ներկայացնել ջրոլորտի կազմը, ցամաքային ջրերը, Համաշխարհային օվկիանոսի ֆիզիկաաշխարհագրական բնութագիրը: (Մ.ԲՄ.Ե.5) 2) Ներկայացնել առանձին տարածաշրջանների, պետությունների, ՀՀ, ԱՀ ջրագրական առանձնահատկությունները: (Մ.ԲՄ.Ե.6)	1) Բնորոշել ջրավաք ավազանը՝ որպես հաւ և մարդու ազդեցությո ջրաբանական գործըն վրա: (Մ.ԲՄ.Ե.5) 2) Վերլուծել հիդրոգր կառուցվածքն ու դրա ջրավաք ավազանի բնութագրիչների հետ: (Մ.ԲՄ.Ե.6) 3) Վերլուծել ջրի աղտ պատճառները, հետև ջրավազանների պահպանության հիմն ուղիները: (Մ.ԲՄ.Ե.7) 4) Բնորոշել քաղցրահ համամոլորակային հիմնախնդիրը: (Մ.Բ

<p>3.</p>	<p><i>Մթնոլորտ (կազմը, կառուցվածքը, գործընթացները, պահպանությունը)</i></p>	<p>1) Բնորոշել օդի որոշ հատկանիշներ (թափանցիկ, անգույն և անհոտ լինելը): (Տ.ԲՄ.Ե.4)</p>	<p>1)Նկարագրել մթնոլորտի կազմն ու կառուցվածքը: (Մ.ԲՄ.Ե.7) 2)Բացատրել օդի տաքացումը, մթնոլորտային ճնշումը և մթնոլորտի խոնավությունը: (Մ.ԲՄ.Ե.8) 3)Բնորոշել եղանակը և կլիման, կլիմաստեղծ գործոնները, կլիմայի հիմնական տիպերը: (Մ.ԲՄ.Ե.9) 4)Բնութագրել ՀՀ-ի, ԱՀ-ի, առանձին տարածաշրջանների, պետությունների հիմնական կլիմայական առանձնահատկությունները: (Մ.ԲՄ.Ե.10)</p>	<p>1) Բացատրել համամոլորակային, ս ջերմային հաշվեկշիռի եղանակային հիմնակր գործընթացներն ու երևույթները: (Մ.ԲՄ. 2) Վերլուծել մթնոլորտ էկոլոգիական նշանակությունը, աղս պատճառներն ու հետևանքները: (Մ.ԲԸ 3) Վերլուծել կլիմայի փոփոխության պատճ ու հետևանքները: (Մ.ԲՄ.Ե.11)</p>
<p>4.</p>	<p><i>Կենսոլորտ. էկոհամակարգեր (պահպանությունը)</i></p>	<p>1) Ճանաչել շրջապատի վայրի և մշակովի բույսերը: (Մ.ԲՄ.Ե.5) 2) Ճանաչել ընտանի և վայրի կենդանիների տեսակները: (Տ.ԲՄ.Ե.6)</p>	<p>1) Նկարագրել կենսոլորտի կազմը: (Մ.ԲՄ.Ե.11) 2) Բնութագրել հորիզոնական (լայնակի) զոնայականությունն ու վերընթաց գոտիականությունը: (Մ.ԲՄ.Ե.12) 3) Ներկայացնել հողածածկույթի, բուսական և կենդանական աշխարհների ու բնատարածքային համալիրների հորիզոնական և վերընթաց տեղաբաշխման օրինաչափությունները ՀՀ-ում, ԱՀ-ում, առանձին տարածաշրջաններում և պետություններում: (Մ.ԲՄ.Ե.13)</p>	<p>1) Բնորոշել էկոհամակարգերի վրա մարդածին ներգործույ հետևանքները: (Մ.ԲԸ 2) Բացատրել բույսեր կենդանիների գենֆոն պահպանության անհրաժեշտությունը և կենսաբազմազանությ պահպանման համամոլորակային հիմնախնդիրը: (Մ.ԲԸ</p>
<p>5.</p>	<p><i>Երկրի պտույտներ (աշխարհագրական հետևանքները)</i></p>	<p>1) Ներկայացնել գիշերվա և ցերեկվա հերթափոխը: 2) Նկարագրել տարվա եղանակների ազդեցությունը բնության վրա: (Տ.ԲՄ.Ե.7)</p>	<p>1) Բացատրել Երկրի տարեկան պտույտը և տարվա եղանակների առաջացումը: (Մ.ԲՄ.Ե.14)</p>	<p>1) Վերլուծել Երկրի օյ տարեկան պտույտներ աշխարհագրական հետևանքները: (Մ.ԲԸ</p>

<p>6.</p>	<p><i>Քարտեզ և հատակագիծ, աշխարհագրական դիրք</i></p>	<p>1) Բնորոշել գլոբուսը՝ որպես Երկրի մոդել: (Տ.ԲՄ.ՄՏ.1) 2) Նկարագրել հորիզոնի հիմնական և միջանկյալ կողմերն ու կարողանալ կողմնորոշվել դրանցով: (Տ.ԲՄ.ՄՏ.2) 3) Կազմել որևէ օբյեկտի հատակագիծը: (Տ.ԲՄ.ՄՏ.3)</p>	<p>1) Օգտագործել տարբեր աշխարհագրական քարտեզներ տեղեկույթ ստանալու և քարտեզաչափական աշխատանքների համար: (Մ.ԲՄ.ՄՏ.1) 2) Բնորոշել և նպատակային կիրառել քարտեզի հիմնական տարրերը՝ ատրիբուտները (մասշտաբ, աստիճանացանց, կոորդինատներ, պայմանական նշաններ): (Մ.ԲՄ.ՄՏ.2) 3) Բնութագրել քարտեզների տեսակները, քարտեզագրական պրոյեկցիաներն ու պատկերման եղանակները: (Մ.ԲՄ.ՄՏ.3)</p>	<p>1) Դասակարգել քարտեզներ սկզբունքներ (Ա.ԲՄ.ՄՏ.1) 2) Բացատրել քարտեզագրական պրոյեկցիաների և աղավաղումների կաս (Ա.ԲՄ.ՄՏ.2) 3) Գնահատել քարտեզագրական մեղերն աշխարհագրական հետազոտությունները (Ա.ԲՄ.ՄՏ.3)</p>
<p>7.</p>	<p><i>Աշխարհագրական տեղեկատվական համակարգ (ԱՏՀ), տեղորոշում</i></p>		<p>1) Առօրյայում և ուսումնական նպատակներով օգտագործել թվային տարբեր քարտեզներ: (Մ.ԲՄ.ՄՏ.4)</p>	<p>1) Բացատրել ԱՏՀ-ի և կիրառությունը: (Ա.ԲՄ.ՄՏ.4)</p>
<p>8.</p>	<p><i>Բնակչության բնական շարժ, ժողովրդագրական քաղաքականություն</i></p>		<p>1) Բնորոշել բնակչության թվաքանակի փոփոխության գործընթացը, վերլուծել, աշխարհի ժողովրդագրական քաղաքականությունը՝ առանձին տարածաշրջանների, պետությունների, ՀՀ և ԱՀ օրինակով: (Մ.ՀԵԳ.ԲԱ.1)</p>	<p>1) Վերլուծել բնակչույթի շարժը և ժողովրդագրական անփուլերը: (Ա.ՀԵԳ.ԲԱ.2) 2) Մեկնաբանել ժողովրդագրական քաղաքականության իրականացման միջոցառումները: (Ա.ՀԵԳ.ԲԱ.2)</p>

<p>9.</p>	<p><i>Բնակչության կազմ</i></p>	<p>1) Խմբավորել մարդկանց ըստ տարիքի և ազգային պատկանելության: (Տ.ՀԵԳ.ԲԱ.1)</p>	<p>1) Բնորոշել աշխարհի բնակչության կազմը (սեռատարիքային, ռասայական, էթնիկական (ազգային), կրոնական, լեզվական), վերլուծել դրանց աշխարհագրական առանձնահատկությունները: (Մ.ՀԵԳ.ԲԱ.2) 2) Մեկնաբանել մարդկանց ազգային ու մշակութային առանձնահատկություններն ու ցուցաբերել պատշաճ վերաբերմունք և վարքագիծ: (Մ.ՀԵԳ.ԲԱ.3) 3) Բնութագրել առանձին տարածաշրջանների, պետությունների, ՀՀ, ԱՀ բնակչության կազմի առանձնահատկությունները: (Մ.ՀԵԳ.ԲԱ.4)</p>	<p>1) Բացատրել բնակչության քի տևողության և կենսամակարդակի տարբերությունները՝ զարգացման տարբերակարդակների երկրի (Ա.ՀԵԳ.ԲԱ.3) 2) Վերլուծել բնակչույ սեռատարիքային կազ առանձնահատկություն տարբեր տիպերի երկր (Ա.ՀԵԳ.ԲԱ.4)</p>
<p>10.</p>	<p><i>Աշխատանքային ռեսուրսներ և միգրացիայի գործընթացներ</i></p>	<p>1) Ըմբռնել, որ մարդկանց ապագա աշխատանքը պայմանավորված է ձեռքբերած մասնագիտությամբ: (Տ.ՀԵԳ.ԲԱ.2) 2) Հասկանալ, թե ովքեր են ընդգրկվում աշխատանքային ռեսուրսներում: (Տ.ՀԵԳ.ԲԱ.3) 3) Ներկայացնել քաղաքին և գյուղին բնորոշ զծերը: (Տ.ՀԵԳ.ԲԱ.4)</p>	<p>1) Բնորոշել աշխատանքային ռեսուրսները՝ ըստ որակական և քանակական ցուցանիշների: (Մ.ՀԵԳ.ԲԱ.5) 2) Բացատրել միգրացիայի գործընթացն ու վերլուծել միգրացիայի պատճառները, ներկայացնել արդի հոսքերի տեսակները և ուղղությունները: (Մ.ՀԵԳ.ԲԱ.6) 3) Ներկայացնել աշխարհի, առանձին տարածաշրջանների, պետությունների, ՀՀ աշխատանքային ռեսուրսների հիմնական ցուցանիշները: (Մ.ՀԵԳ.ԲԱ.7)</p>	<p>1) Վերլուծել աշխատ միջազգային միգրացի դրա սոցիալ-տնտեսալ հետևանքները: (Ա.ՀԵԳ.ԲԱ.5)</p>

11.	<p><i>Բնակչության տեղաբաշխում և տարաբնակեցում, ուրբանիզացման արդի գործընթացներ</i></p>		<p>1) Բացատրել բնակչության տեղաբաշխման առանձնահատկություններն աշխարհում, առանձին տարածաշրջաններում, պետություններում, ՀՀ-ում և ԱՀ-ում: (Մ.ՀԵԳ.ԲԱ.8) 2) Վերլուծել տարաբնակեցման աշխարհագրական պատկերը: (Մ.ՀԵԳ.ԲԱ.9) 3) Բնութագրել առանձին տարածաշրջանների, պետությունների, ՀՀ, ԱՀ բնակչության տարաբնակեցման առանձնահատկությունները: (Մ.ՀԵԳ.ԲԱ.10)</p>	<p>1) Վերլուծել բնակչույ տեղաբաշխման և տարաբնակեցման վրա գործոններն ու արդի միտումները: (Ա.ՀԵԳ.2) 2) Վերլուծել ուրբանի արդի գործընթացներն խոշոր քաղաքների հիմնախնդիրները: (Ա.ՀԵԳ.ԲԱ.7)</p>
12.	<p><i>Քաղաքական քարտեզ, դրա ձևավորումը</i></p>		<p>1) Բնութագրել քաղաքական քարտեզի հիմնական առանձնահատկությունները: (Մ.ՀԵԳ.ԱՔԲ.1) 2) Ներկայացնել աշխարհի բաժանումը տարածաշրջանների, ՀՀ-ի տեղն արդի քաղաքական քարտեզում: (Մ.ՀԵԳ.ԱՔԲ.2)</p>	<p>1) Բնութագրել աշխա քաղաքական բաժանմ վիուլերը: (Ա.ՀԵԳ.ԱՔ 2) Վերլուծել քաղաքա քարտեզի քանակակա՝ որակական վիճակի ստորությունները: (Ա.ՀԵԳ.ԱՔԲ.2)</p>
13.	<p><i>Պետությունների տիպարանություն, խմբավորում</i></p>		<p>1) Դասակարգել և համեմատել պետությունները քանակական և որակական հատկանիշներով: (Մ.ՀԵԳ.ԱՔԲ.3)</p>	<p>1) Դասակարգել աշխա պետությունները տար սկզբունքներով: (Ա.ՀԵԳ.ԱՔԲ.3)</p>
14.	<p><i>Պետական տարածք, պետական սահմաններ, աշխարհաքաղաքականություն</i></p>	<p>1) Իմանալ, որ աշխարհի պետությունների պետական տարածքները միմյանցից բաժանված են պետական սահմաններով: (Տ.ՀԵԳ.ԱՔԲ.1)</p>	<p>1) Բնութագրել պետական ցամաքային, ջրային և օդային տարածքների սահմանները, բնորոշել պետական սահմանների ձևերը: (Մ.ՀԵԳ.ԱՔԲ.4) 2) Ներկայացնել ՀՀ, ԱՀ պետական սահմանների ձևավորման առանձնահատկությունները: (Մ.ՀԵԳ.ԱՔԲ.5)</p>	<p>1) Վերլուծել աշխարհագրական դի որպես երկրի զարգաց՝ ազդող գործոն: (Ա.ՀԵԳ.ԱՔԲ.4) 2) Մեկնաբանել քաղս աշխարհագրության ո աշխարհաքաղաքակս էությունը: (Ա.ՀԵԳ.Ս</p>

<p>15.</p>	<p><i>Համաշխարհային տնտեսություն</i></p>		<p>1) Բացատրել համաշխարհային տնտեսության գլխավոր ճյուղերի տեղաբաշխման առանձնահատկությունները: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.1) 2) Բնութագրել առանձին տարածաշրջանների, պետությունների, ՀՀ, ԱՀ տնտեսության ճյուղային կառուցվածքն ու մասնագիտացումը: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.2)</p>	<p>1) Ներկայացնել համաշխարհային տնտեսության արդի կառուցվածքն ու բնորոշ գծերը: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.2) 2) Բացատրել աշխարհագրային բաժանույնությունների տնտեսական գիտացումը: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.2) 3) Բացատրել համաշխարհային տնտեսության գրոբալու միասնացումը: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.3) 4) Վերլուծել համաշխարհային տնտեսության տեղաբաշխման գործու զարգացման արդի միտումները: (Մ.ՀԵԳ</p>
<p>16.</p>	<p><i>Արդյունաբերություն</i></p>	<p>1) Ճանաչել շրջակա տարածքում եղած արտադրական օբյեկտները, բացատրել դրանց նշանակությունը: (Տ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.1)</p>	<p>1) Նկարագրել արդյունաբերության ճյուղային կառուցվածքն ու բացատրել առանձին ճյուղերի տեղաբաշխման առանձնահատկությունները: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.3) 2) Բնութագրել առանձին տարածաշրջանների, պետությունների, ՀՀ, ԱՀ արդյունաբերության կառուցվածքը, մասնագիտացումն ու տեղաբաշխումը: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.4)</p>	<p>1) Ներկայացնել համաշխարհային արդյունաբերության կառուցվածքը և առանձին ճյուղերի տեղաբաշխման գործոնները: (Մ.ՀԵԳ.2) 2) Ներկայացնել արդյունաբերության զարգացման ժամանակամիտումները: (Մ.ՀԵԳ</p>
<p>17.</p>	<p><i>Գյուղատնտեսություն</i></p>	<p>1) Ճանաչել մշակովի բույսերը և ընտանի ու վայրի կենդանիները: (Տ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.2) 2) Ճանաչել շրջապատում գտնվող սենյակային բույսերի, դեղաբույսերի և սնկերի տեսակները: (Տ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.3)</p>	<p>1) Նկարագրել գյուղատնտեսության ճյուղային կառուցվածքը և բացատրել տարբեր ճյուղերի տեղաբաշխման օրինաչափությունները: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.5) 2) Բնութագրել առանձին տարածաշրջանների, պետությունների, ՀՀ, ԱՀ գյուղատնտեսության կառուցվածքը, մասնագիտացումն ու տեղաբաշխումը: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.6)</p>	<p>1) Ներկայացնել գյուղատնտեսության կառուցվածքը, զարգացման ուղիներն ու առանձին ճյուղերի տեղաբաշխման գործոնները: (Մ.ՀԵԳ.2) 2) Գնահատել «կանաչ հեղափոխության», ագրարային նորագույն տեխնոլոգիաների նշանակությունը պարամետրային համատեքստում: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.8)</p>

<p>18.</p>	<p>Տրանսպորտ և կապ</p>	<p>1) Ճանաչել շրջակա տարածքում տրանսպորտի և կապի տեսակները, բացատրել դրանցից օգտվելու ձևերը: (Տ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.4)</p>	<p>1) Ներկայացնել միջազգային տրանսպորտային ուղիները, տրանսպորտի և կապի արդի միջոցները, առանձին տարածաշրջանների, պետությունների, ՀՀ, ԱՀ տրանսպորտային համակարգերի առանձնահատկությունները: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.7) 2) Համեմատել տրանսպորտի տարբեր տեսակները: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.8)</p>	<p>1) Վերլուծել տրանսպորտային կապի ժամանակակից համակարգերը: (Ա.ՀԵԳ.ՏԿՏ.9)</p>
<p>19.</p>	<p>Ոչ արտադրական ոլորտի ճյուղեր</p>	<p>1) Ճանաչել շրջակա տարածքում եղած ծառայություններ մատուցող օբյեկտները, բացատրել դրանցից օգտվելու ձևերը: (Տ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.5)</p>	<p>1) Բնորոշել ոչ արտադրական ոլորտի ճյուղային կառուցվածքը: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.9) 2) Բնութագրել ոչ արտադրական ոլորտի առանցքային ճյուղերը: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.10) 3) Ներկայացնել առանձին տարածաշրջանների, պետությունների ոչ արտադրական ոլորտն, վերլուծել ՀՀ-ում, ԱՀ-ում դրա ճյուղային կառուցվածքն ու զարգացման միտումները: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.11)</p>	<p>1) Բնութագրել ոչ արտադրական ոլորտի ճյուղային կառուցվածքը համաշխարհային տնտեսության մեջ: (Ա.ՀԵԳ.ՏԿՏ.10) 2) Վերլուծել ոչ արտադրական ոլորտի ճյուղերի մասնագիտացման միտումները: (Ա.ՀԵԳ.ՏԿՏ.11)</p>
<p>20.</p>	<p>Միջազգային տնտեսական հարաբերություններ</p>		<p>1) Բացատրել միջազգային տնտեսական հարաբերությունների նշանակությունը, ներկայացնել դրանց հիմնական ձևերը: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.12) 2) Ներկայացնել ՀՀ արտաքին տնտեսական կապերի ուղղություններն ու առանձնահատկությունները: (Մ.ՀԵԳ.ՏԿՏ.13)</p>	<p>1) Բացատրել համաշխարհային շուկայի էությունը և միջազգային տնտեսական հարաբերությունների հիմնական ձևերը: (Ա.ՀԵԳ.ՏԿՏ.12) 2) Գնահատել միջազգային տնտեսական հարաբերությունների համաշխարհային տնտեսության զարգացման համատեքստում: (Ա.ՀԵԳ.ՏԿՏ.13)</p>

<p>21.</p>	<p><i>Բնական պայմաններ և ռեսուրսներ (տեսակները, արդյունավետ օգտագործումը)</i></p>	<p>1) Նկարագրել շրջակա միջավայրում մարդու գործունեությանը նպաստող և խոչընդոտող գործոնները: (Տ.ՄԲ.ՇՄ.1) 2) Ճանաչել բնական հիմնական ռեսուրսները (հարստությունները): (Տ.ՄԲ.ՇՄ.2) 3) Տարբերակել և կիրառել բնական ռեսուրսները խնայելու, մարդու կողմից շրջակա միջավայրը պահպանելու և բարելավելու պարզ ձևեր: (Տ.ՄԲ.ՇՄ.3)</p>	<p>1) Բացատրել բնական պայմանների և ռեսուրսների տարբերությունը: (Մ.ՄԲ.ՇՄ.1) 2) Դասակարգել և խմբավորել բնական ռեսուրսները ըստ ծագման, պատման բնույթի, ներկայացնել հիմնական տեսակների տեղաբաշխումը՝ ըստ տարածաշրջանների ու առանձին պետությունների: (Մ.ՄԲ.ՇՄ.2) 3) Բնութագրել ՀՀ բնառեսուրսային ներուժը: (Մ.ՄԲ.ՇՄ.3)</p>	<p>1) Վերլուծել մարդու տնտեսական գործունեության բնական պայման ռեսուրսների ազդեցությունը: (Մ.ՄԲ.ՇՄ.1) 2) Վերլուծել պետության բնառեսուրսային ներքին օգտագործման արդյունավետության ու հիմնական դրանց աշխարհագրատնտեսական հատկությունը: (Մ.ՄԲ.ՇՄ.2) 3) Բացատրել միջավայրի կառավարման հավասարակշռությունը խախտման պատճառներից: (Մ.ՄԲ.ՇՄ.3) 4) Մեկնաբանել կայուն զարգացման տեսության և բնառեսուրսային հատկությունը: (Մ.ՄԲ.ՇՄ.4) 5) Մեկնաբանել հատուկ պահպանվող տարածքների կայունության և անտառների կայուն կառավարումը: (Մ.ՄԲ.ՇՄ.5)</p>
<p>22.</p>	<p><i>Բնական աղետներ (տեսակները, տարածումը, դրանցից պաշտպանությունը)</i></p>	<p>1) Նկարագրել շրջապատում հանդիպող բնական աղետները: (Տ.ՄԲ.ՇՄ.4) 2) Կարողանալ ըստ իրավիճակի դրսևորել բնական աղետից պաշտպանվելու վարքագծի ճիշտ կանոններ: (Տ.ՄԲ.ՇՄ.5)</p>	<p>1) Բացատրել բնական աղետների տարածման օրինաչափությունները: (Մ.ՄԲ.ՇՄ.4) 2) Ներկայացնել ՀՀ-ին բնորոշ բնական աղետները: (Մ.ՄԲ.ՇՄ.5)</p>	<p>1) Բնութագրել երկրադինամիկ երևույթները կապված բնական աղետներն ու դրանց տարածումը: (Մ.ՄԲ.ՇՄ.6) 2) Բնորոշել մթնոլորտային և ջրաբանական աղետները դրանց տարածումը, դրանց պաշտպանվելու եղանակները: (Մ.ՄԲ.ՇՄ.7)</p>

23.	<p><i>Մարդկության համամոլորակային հիմնախնդիրներ</i></p>		<p>1) Բնութագրել տարածաշրջանային գլխավոր հիմնախնդիրները, դրանց լուծման ուղիները: (Ա.ՄԲ.ՄՁՀ.1) 2) Բացատրել Անտարկտիդայում օզոնային անցքերի առաջացման պատճառներն ու հետևանքները: (Ա.ՄԲ.ՄՁՀ.2) 3) Վերլուծել կլիմայի գլոբալ փոփոխության հետևանքները՝ ըստ տարածաշրջանների: (Ա.ՄԲ.ՄՁՀ.3)</p>	<p>1) Բացատրել մարդկի համամոլորակային հիմնախնդիրների էությունը փոխկապվածոն և լուծման ուղիները: (Ա.ՄԲ.ՄՁՀ.1) 2) Վերլուծել հանքային և վառելիքաէներգետիկ ռեսուրսների հիմնախնդիրները: (Ա.ՄԲ.ՄՁՀ.2) 3) Վերլուծել ժողովրդագրական, պարենային և առողջապահական հիմնախնդիրները: (Ա.ՄԲ.ՄՁՀ.3) 4) Վերլուծել բնապահպանական և Համաշխարհային օվկ հիմնախնդիրների պատճառահետևանքային կապերը: (Ա.ՄԲ.ՄՁՀ.4)</p>
24.	<p><i>Կայուն զարգացման հայեցակարգ և Հազարամյակի մարտահրավերների նպատակներ</i></p>			<p>1) Վերլուծել Հազարամարտահրավերների նպատակները: (Ա.12.ՄԲ.ՄՁՀ.5) 2) Բացատրել մարդկային զարգացման հայեցակարգի էությունը: (Ա.12.ՄԲ.ՄՁՀ.6)</p>
25.	<p><i>Բնօգտագործման և բնապահպանության հիմնախնդիրներ</i></p>	<p>1) Կարևորել բնության բաղադրիչների խնայողաբար օգտագործման և բնական տարբեր օբյեկտների պահպանությունը: (Տ.ՄԲ.ՄՁՀ.1)</p>	<p>1) Ներկայացնել արդյունավետ բնօգտագործման ուղիների և բնության պահպանության հիմնախնդիրների օրինակներ: (Մ.ՄԲ.ՄՁՀ.4)</p>	

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

**Հիմնական գաղափարներ, չափորոշային վերջնարդյունքներ
7-9-րդ դասարաններ**

<p>Հիմնական գաղափարներ (1-ին մակարդակ)</p>	<p>Հիմնական գաղափարներ (2-րդ մակարդակ)</p>	<p>Հիմնական գաղափարներ (3-րդ մակարդակ)</p>	<p><i>Չափորոշային վերջնարդյունքներ</i></p>		
			<p>7-րդ դասարան</p>	<p>8-րդ դասարան</p>	

<p>Երկրագունդ, ուղորտներ, պտույտներ (Ե)</p>	<p><i>Քարոլորտ (կազմը, կառուցվածքը, գործընթացները, պահպանությունը)</i></p>	<p>1) Բնութագրել երկրակեղևի կառուցվածքը, դրա զարգացման, սալերի շարժման, մակերևույթի (լեռնագոյացման) ձևավորման գործընթացները: (U7. ԲՄ. Ե. 1) 2) Նկարագրել երկրագնդի խոշոր պլատֆորմներն ու գետսինկլինալային շրջանները: (U7. ԲՄ. Ե. 2) 3) Ներկայացնել Երկրի մակերևույթի մարդածին փոփոխությունները: (U7. ԲՄ. Ե. 3)</p>	<p>1) Ներկայացնել տարածաշրջանի, պետության մակերևույթի (U8. ԲՄ. Ե. 1) 2) Բնորոշել տարածաշրջանի մակերևույթի խոշոր ձևերը: (U8. ԲՄ. Ե. 2) 3) Բնորոշել տարածաշրջանի հողային ռեսուրսների առանձնահատկությունները: (U8. ԲՄ. Ե. 3)</p>	<p>1) Բն մակե առաւ թյուն/ 2) Բն ռելիե գործո ն հրս խաշոյ 3) Նե պահւ րարե միջոց (U9. Բ</p>
	<p><i>Ջրոլորտ (կազմը, գործընթացները, պահպանությունը)</i></p>	<p>1) Բնորոշել Համաշխարհային օվկիանոսի ջրերի շարժման, ջերմության, աղիության հիմնական առանձնահատկությունները: (U7. ԲՄ. Ե. 4)</p>	<p>1) Ներկայացնել տարածաշրջանի, պետության օբյեկտներն ու դրանց առանձնահատկությունները: (U8. ԲՄ. Ե. 4) 2) Ներկայացնել տարածաշրջանի, պետության ջրային ռեսուրսների օգտագործման և պահպանության խնդիրները: (U8. ԲՄ. Ե. 5)</p>	<p>1) Վե ջրագ ձևավ առաւ (U9. Բ 2) Վե ռեսու պահւ առաւ (U9. Բ</p>
	<p><i>Մթնոլորտ (կազմը, կառուցվածքը, գործընթացները, պահպանությունը)</i></p>	<p>1) Բնորոշել մթնոլորտի ջերմաստիճանի, ճնշման և խոնավության փոփոխություններով պայմանավորված եղանակային և կլիմայական գործընթացները: (U7. ԲՄ. Ե. 5) 2) Բացատրել կլիմաստեղծ գործոնները և կլիմայի սեզոնային փոփոխությունները: (U7. ԲՄ. Ե. 6) 3) Բացատրել մթնոլորտի ընդհանուր շրջանառությունը, օդային զանգվածների առաջացումն ու տարածումը: (U7. ԲՄ. Ե. 7) 4) Համեմատել կլիմայի հիմնական տիպերը, կլիմայական գոտիները: (U7. ԲՄ. Ե. 8)</p>	<p>1) Բնորոշել տարածաշրջանի, պետության կլիմայական առանձնահատկությունները: (U8. ԲՄ. Ե. 6) 2) Ներկայացնել մթնոլորտի աղտոտման և պահպանության գործընթացների տարածաշրջանային առանձնահատկությունները: (U8. ԲՄ. Ե. 7)</p>	<p>1) Բն կլիմս առաւ թյուն/ ազդե տնտլ (U9. Բ 2) Նե սվաւ աղբյւ կրճա (U9. Բ</p>
<p>1.Բնության օբյեկտներ, երևույթներ և մոդելներ (ԲՄ)</p>				

		<p><i>Կենսոլորտ. էկոհամակարգեր (պահպանությունը)</i></p>	<p>1) Բնութագրել հորիզոնական (լայնակի) գոնայականությունն ու վերընթաց գոտիականությունը: (U7. ԲՄ. Ե. 9) 2) Ներկայացնել բնական գոնաներն ու դրանց աշխարհագրական տարածումը: (U7. ԲՄ. Ե. 10)</p>	<p>1) Բնութագրել առանձին տարածաշրջանների հիմնական բնական գոնաները: (U8. ԲՄ. Ե. 8)</p>	<p>1) Բն վերը գոտի ազդե գործոն (U9. Բ 2) Նե կենս պահու (U9. Բ</p>
		<p><i>Երկրի պտույտներ (աշխարհագրական հետևանքները)</i></p>	<p>1) Բացատրել Երկրի տարեկան պտույտը և տարվա եղանակների առաջացումը: (U7. ԲՄ. Ե. 11)</p>		
<p>Տարածական մոդելավորում և սվյալներ (US)</p>		<p><i>Քարտեզ և հատակագիծ, աշխարհագրական դիրք</i></p>	<p>1) Կիրառել տարբեր աշխարհագրական քարտեզներ կամ հատակագծեր՝ տեղեկույթ ստանալու և քարտեզագիտական աշխատանքների համար: (U7. ԲՄ. ՄՏ. 1) 2) Բնորոշել և նպատակային կիրառել քարտեզի և հատակագծի հիմնական տարրերը՝ բնութագրիչները (մասշտաբ, աստիճանացանց, կոորդինատներ, պայմանական նշաններ): (U7. ԲՄ. ՄՏ. 2) 3) Բնորոշել քարտեզների տեսակները, քարտեզագրական պրոյեկցիաներն ու պատկերման եղանակները: (U7. ԲՄ. ՄՏ. 3)</p>	<p>1) Կիրառել տարածաշրջանի, պետության ընդհանուր աշխարհագրական, թեմատիկ քարտեզները՝ աշխարհագրական տեղեկույթի ստացման և օգտագործման նպատակներով: (U8. ԲՄ. ՄՏ. 1) 2) Գնահատել տարածաշրջանի, պետության աշխարհագրական դիրքը, դրա ազդեցությունը տնտեսության զարգացման վրա: (U8. ԲՄ. ՄՏ. 2)</p>	<p>1) Կի ընդի աշխա թեմա աշխա տեղե օգտա (U9. Բ 2) Բն ՀՀ, Ա: դիրքի տեսս առան վայուն</p>
		<p><i>Վաճառական տեղեկատվական համակարգ (ԱՏՀ), տեղորոշում</i></p>	<p>1) Կիրառել թվային տարբեր քարտեզներ: (U7. ԲՄ. ՄՏ. 4)</p>	<p>1) Կիրառել տարածաշրջանի, պետության տարբեր թվային քարտեզներ համապատասխան բովանդակության աշխատանքների կատարման նպատակով: (U8. ԲՄ. ՄՏ. 3)</p>	<p>1) Կիլ թվայլ համա բովա աշխա կատու (U9. Բ</p>
<p>Բնակչության աշխարհագրություն (ԲԱ)</p>	<p><i>Բնակչության բնական շարժ և ժողովրդագրական քաղաքականություն</i></p>	<p>1) Բնորոշել բնակչության բնական շարժը, վերարտադրության ռեժիմները: (U7. ՀԵԳ. ԲԱ. 1) 2) Բացատրել ժողովրդագրական քաղաքականության նպատակները: (U7. ՀԵԳ. ԲԱ. 2)</p>	<p>1) Բացատրել տարածաշրջանի, պետության բնակչության շարժը, վերարտադրության ռեժիմները: (U8. ՀԵԳ. ԲԱ. 1) 2) Վերլուծել ժողովրդագրական քաղաքականությունը տարբեր երկրներում: (U8. ՀԵԳ. ԲԱ. 2)</p>	<p>1) Վե բնակ շարժ ժողու քաղա առան (U9. 2</p>	

<p>2 Հասարակական երևույթներ և գործընթացներ (ՀԵԳ)</p>		<p><i>Բնակչության կազմ</i></p> <p>1) Բնորոշել աշխարհի բնակչության կազմը (սեռատարիքային, ռասայական, էթնիկական (ազգային), կրոնական, լեզվական), վերլուծել դրանց աշխարհագրական առանձնահատկությունները: (U7. ՀԵԳ. ԲԱ. 3)</p> <p>2) Ընկալել մարդկանց ազգային ու մշակութային առանձնահատկությունները, ցուցաբերել պատշաճ վերաբերմունք և վարքագիծ: (U7. ՀԵԳ. ԲԱ. 4)</p>	<p>1) Բացատրել տարածաշրջանի, պետության բնակչության կազմի առանձնահատկությունները: (U8. ՀԵԳ. ԲԱ. 3)</p> <p>2) Վերլուծել տարածաշրջանի, պետության բնակչության բնութագրիչների ներքին տարածքային տարբերությունները: (U8. ՀԵԳ. ԲԱ. 4)</p>	<p>1) Վե բնակ առաւ կույթ) (U9. 2</p>
		<p><i>Աշխատանքային ռեսուրսներ և միգրացիայի գործընթացներ</i></p> <p>1) Բնորոշել աշխատանքային ռեսուրսներն՝ ըստ որակական և քանակական ցուցանիշների: (U7. ՀԵԳ. ԲԱ. 5)</p> <p>2) Ներկայացնել միգրացիայի էությունը, տեսակները: (U7. ՀԵԳ. ԲԱ. 6)</p>	<p>1) Ներկայացնել պետությունների աշխատանքային ռեսուրսները: (U8. ՀԵԳ. ԲԱ. 5)</p> <p>2) Բացատրել տարածաշրջանի, պետության մասշտաբներով միգրացիայի գործընթացն ու դրանց տեսակները, պատճառները, ուղղությունները: (U8. ՀԵԳ. ԲԱ. 6)</p>	<p>1) Բն աշխա ռեսու որակ ցուցա (U9. 2</p> <p>2) Բն միգրտ առաւ կույթ) (U9. 2</p>
		<p><i>Բնակչության տեղաբաշխում և տարաբնակեցում, ուրբանիզացման արդի գործընթացներ</i></p> <p>1) Ներկայացնել բնակչության տեղաբաշխման տարածական տարբերություններն աշխարհում: (U7. ՀԵԳ. ԲԱ. 7)</p> <p>2) Բնորոշել աշխարհում տարաբնակեցման պատկերն (U7. ՀԵԳ. ԲԱ. 8)</p>	<p>1) Բացատրել տարածաշրջանի, պետության բնակչության տեղաբաշխման ու տարաբնակեցման առանձնահատկությունները: (U. ՀԵԳ. ԲԱ. 7)</p>	<p>1) Վե բնակ տեղա տարա առաւ կույթ) (U9. 2</p>
	<p>Աշխարհի քաղաքական բաժանում (ԱՔԲ)</p>	<p><i>Քաղաքական քարտեզ, դրա ձևավորումը</i></p> <p>1) Բնութագրել աշխարհի քաղաքական բաժանումը: (U7. ՀԵԳ. ԱՔԲ. 1)</p>	<p>1) Ներկայացնել տարածաշրջանի քաղաքական քարտեզը և պետությունների խմբավորումները՝ ըստ որակական և քանակական հատկանիշների: (U8. ՀԵԳ. ԱՔԲ. 1)</p>	<p>1) Նել արդի քարտ: (U9. 2</p>
		<p><i>Պետությունների խմբավորում, տիպաբանություն</i></p> <p>1) Ներկայացնել պետությունների խմբավորումները՝ ըստ քանակական և որակական հատկանիշների: (U7. ՀԵԳ. ԱՔԲ. 2)</p>	<p>1) Բնութագրել պետության կառավարման ձևն ու վարչատարածքային կառուցվածքը: (U8. ՀԵԳ. ԱՔԲ. 2)</p>	<p>1) Բու կառու վարչ կառո (U9. 2</p>

		<p>Պետության տարածք, պետական սահմաններ, աշխարհաքաղաքականություն</p>	<p>1) Բնութագրել պետության տարածքը, պետական ցամաքային, ջրային և օդային տարածքների սահմանները: (Ա7. ՀԵԳ. ԱՔԲ.3)</p>	<p>1) Բացատրել պետության քաղաքաշխարհագրական դիրքի առանձնահատկությունները: (Ա8. ՀԵԳ. ԱՔԲ.3)</p>	<p>1) Նեպետ պետությունները: (Ա9. Հ</p>
<p>Տնտեսության կառուցվածք և տեղաբաշխում (ՏԿՏ)</p>	<p>Համաշխարհային տնտեսություն</p>	<p>1) Բացատրել համաշխարհային տնտեսության գլխավոր ճյուղերի տեղաբաշխման առանձնահատկությունները: (Ա7. ՀԵԳ. ՏԿՏ.1) 2) Բացատրել համաշխարհային տնտեսության ճյուղային կառուցվածքի փոփոխության արդի միտումները: (Ա7. ՀԵԳ. ՏԿՏ.2)</p>	<p>1) Բացատրել տարածաշրջանի, պետության տնտեսության ճյուղային և տարածքային կառուցվածքի առանձնահատկությունները, առաջատար ճյուղերի զարգացման միտումները: (Ա8. ՀԵԳ. ՏԿՏ.1) 2) Գնահատել պետության տնտեսական զարգացման հնարավորությունները: (Ա8. ՀԵԳ. ՏԿՏ.2)</p>	<p>1) Նեպետ տնտեսության ընդհանուր օրերը 2) Վեպետ տնտեսության 3) Բստնտեսական ճյուղի գործոն (Ա9. Հ</p>	
	<p>Արդյունաբերություն</p>	<p>1) Նկարագրել արդյունաբերության ճյուղային կառուցվածքն ու բացատրել առանձին ճյուղերի տեղաբաշխման առանձնահատկությունները: (Ա7. ՀԵԳ. ՏԿՏ.3)</p>	<p>1) Բնութագրել տարածաշրջանի, պետության արդյունաբերության առաջատար ճյուղերը, բացատրել դրանց տեղաբաշխման առանձնահատկությունները: (Ա8. ՀԵԳ. ՏԿՏ.3) 2) Գնահատել արդյունաբերության տեղն ու դերը՝ տարածաշրջանի, պետության զարգացման գործընթացում: (Ա8. ՀԵԳ. ՏԿՏ.4)</p>	<p>1) Վեարդյունաբերության տեղսզարգ (Ա9. Հ 2) Գնարդյուն ու դեպգործը (Ա9. Հ</p>	
	<p>Գյուղատնտեսություն</p>	<p>1) Բնորոշել գյուղատնտեսության ճյուղային կառուցվածքը և բացատրել տարբեր ճյուղերի տեղաբաշխման օրինակափոխությունները: (Ա7. ՀԵԳ. ՏԿՏ.4)</p>	<p>1) Ներկայացնել տարածաշրջանի, պետության գյուղատնտեսության առաջատար ճյուղերը, բացատրել դրանց տեղաբաշխման առանձնահատկությունները: (Ա8. ՀԵԳ. ՏԿՏ.5) 2) Գնահատել գյուղատնտեսության տեղն ու դերը՝ տարածաշրջանի, պետության զարգացման գործընթացում: (Ա8. ՀԵԳ. ՏԿՏ.6)</p>	<p>1) Բնգյուղատնտեսության վերլուստեղսառամ ու զա (Ա9. Հ</p>	

		<p>Տրանսպորտ և կապ</p> <p>1) Ներկայացնել տրանսպորտի տեսակները և կապի արդի միջոցները, միջազգային ծովային, օդային և ցամաքային գլխավոր տրանսպորտային ուղիները: (Ա7.ՀԵԳ.ՏԿՏ.5)</p> <p>2) Համեմատել տրանսպորտի տարբեր տեսակները: (Ա7.ՀԵԳ.ՏԿՏ.6)</p>	<p>1) Բնութագրել տարածաշրջանի, պետության տրանսպորտի հիմնական տեսակներն ու զարգացման մակարդակը: (Ա8.ՀԵԳ.ՏԿՏ.7)</p>	<p>1) Վե տրամ տեսս մակս (Ա9.2</p>
		<p>Ոչ արտադրական ոլորտի ճյուղեր</p> <p>1) Բնորոշել ոչ արտադրական ոլորտի ճյուղային կառուցվածքը: (Ա7.ՀԵԳ.ՏԿՏ.7)</p> <p>2) Բնութագրել ոչ արտադրական ոլորտի առանցքային ճյուղերը: (Ա7.ՀԵԳ.ՏԿՏ.8)</p>	<p>1) Բացատրել տարածաշրջանում, պետությունում ոչ արտադրական ոլորտի ճյուղերի կառուցվածքն ու զարգացման մակարդակը: (Ա8.ՀԵԳ.ՏԿՏ.8)</p>	<p>1) Վեյ արտու ճյուղի զարգ (Ա9.2</p>
		<p>Միջազգային տնտեսական հարաբերություններ</p> <p>1) Բացատրել միջազգային տնտեսական հարաբերությունների նշանակությունը, ներկայացնել դրանց հիմնական ձևերը: (Ա7.ՀԵԳ.ՏԿՏ.9)</p>	<p>1) Բնորոշել միջազգային հարաբերությունները՝ տարածաշրջանային, պետական մակարդակներով: (Ա8.ՀԵԳ.ՏԿՏ.9)</p> <p>2) Բացատրել տարածաշրջանի, պետության տնտեսական մասնագիտացման առանձնահատկությունները: (Ա8.ՀԵԳ.ՏԿՏ.10)</p>	<p>1) Վե արտու հարս (Ա9.2</p>

<p>3. Մարդ-բնություն փոխհարաբերություններ (ՇՄ) (ՄԲ)</p>	<p>Շրջակա միջավայր (ՇՄ)</p>	<p><i>Բնական պայմաններ և ռեսուրսներ (տեսակները, արդյունավետ օգտագործումը)</i></p>	<p>1) Բացատրել բնական պայմանների ու ռեսուրսների տարբերությունը: (Ա7. ՄԲ. ՇՄ. 1)</p> <p>2) Դասակարգել բնական ռեսուրսները՝ ըստ ծագման, ըստ սպառման բնույթի: (Ա7. ՄԲ. ՇՄ. 2)</p> <p>3) Գնահատել աշխարհի հողային, ջրային, կենսաբանական ռեսուրսները՝ ըստ նշանակության: (Ա7. ՄԲ. ՇՄ. 3)</p> <p>4) Փոխել բնական ռեսուրսների նկատմամբ սպառողական վերաբերմունքը՝ կայուն բնօգտագործման վարքագծով: (Ա7. ՄԲ. ՇՄ. 4)</p>	<p>1) Վերլուծել տարածաշրջանի, պետության բնական պայմանների առանձնահատկությունները, դրանց ազդեցությունը՝ տնտեսական գործունեության և տնտեսության տեղաբաշխման վրա: (Ա8. ՄԲ. ՇՄ. 1)</p> <p>2) Նկարագրել տարածաշրջանի բնական ռեսուրսները, դրանց տեղաբաշխումն ու ազդեցությունը՝ տարածաշրջանի, պետության զարգացման վրա: (Ա8. ՄԲ. ՇՄ. 2)</p> <p>3) Գնահատել պետության բնառեսուրսային ներուժը: (Ա8. ՄԲ. ՇՄ. 3)</p>	<p>1) Բնական պայմաններ (Ա9. 1)</p> <p>2) Բնական (Ա9. 1)</p> <p>3) Վեյարայր բնօգտու բն հիմն (Ա9. 1)</p> <p>4) Բառեսուու էկոնշան (Ա9. 1)</p> <p>5) Վեյռեսուտեղս առաւթյուն (Ա9. 1)</p> <p>6) Մշտււ գրագվ վարք դրսևս (Ա9. 1)</p> <p>7) Արւօբյեկ տարյ կայու միջա նպաւ (Ա9. 1)</p>
		<p><i>Բնական աղետներ (տեսակները, տարածումը, դրանցից պաշտպանությունը)</i></p>		<p>1) Ներկայացնել տարածաշրջանում, պետությունում հաճախ դրսևորվող բնական աղետները: (Ա8. ՄԲ. ՇՄ. 4)</p>	<p>1) Նեյբնորու (երկր կլիմս դրան եղան (Ա9. 1)</p>

	<p>Մարդկության զարգացման հիմնահարցեր (ՄՁՀ)</p>	<p>Մարդկության համամոլորակային հիմնախնդիրներ</p>		<p>1) Բնութագրել տարածաշրջանային գլխավոր հիմնախնդիրները, դրանց լուծման ուղիները: (Ա8. ՄԲ. ՄՁՀ. 1) 2) Բացատրել Անտարկտիդայում օգնային անցքերի առաջացման պատճառներն ու հետևանքները: (Ա8. ՄԲ. ՄՁՀ. 2) 3) Վերլուծել կլիմայի գլոբալ փոփոխության հետևանքները՝ ըստ տարածաշրջանների: (Ա8. ՄԲ. ՄՁՀ. 3)</p>	<p>1) Վե տնտ գործ ազդե վիջա (Ա9. Ը 2) Վե ոեսու որակ հիմն առաջ ուղին 3) Վե ժողու տնտ և այլ (Ա9. Ը</p>
		<p>Կայուն զարգացման հայեցակարգ և Հազարամյակի մարտահրավերների նպատակներ</p>			
		<p>Բնօգտագործման և բնապահպանության հիմնախնդիրներ</p>		<p>1) Ներկայացնել արդյունավետ բնօգտագործման ուղիներ և բնության պահպանության հիմնախնդիրներ: (Մ. ՄԲ. ՄՁՀ. 1)</p>	

Աշխարհագրություն

**Հիմնական գաղափարներ, չափորոշչային վերջնարդյունքներ
10-12-րդ դասարաններ**

			Չափորոշչային վերջնարդյունքներ		
			10-րդ դասարան	11-րդ դասարան	12-րդ դասարան
<p>Հիմնական գաղափարներ (1-րդ մակարդակ)</p>	<p>Հիմնական գաղափարներ (2-րդ մակարդակ)</p>	<p>Հիմնական գաղափարներ (3-րդ մակարդակ)</p>			

<p>1. Բնության օբյեկտներ, երևույթներ և մոդելներ (ԲՄ)</p>	<p>Երկրագունդ, ոլորտներ, պտույտներ (Ե)</p>	<p><i>Քարոլորտ (կազմը, կառուցվածքը, գործընթացները, պահպանությունը)</i></p>	<p>1) Մեկնաբանել սալերի տեկտոնական շարժումներն ու սեյսմիկ գործընթացները քարոլորտում: (Ա10.ԲՄ.Ե.1)</p> <p>2) Հիմնավորել ապարների շրջապտույտի պատճառներն ու հետևանքները: (Ա10.ԲՄ.Ե.2)</p> <p>3) Բացատրել ապարների հողմահարման տեսակի և վայրի բնակլիմայական պայմանների կապը: (Ա10.ԲՄ.Ե.3)</p> <p>4) Վերլուծել մարդու ազդեցությունը՝ Երկրի մակերևույթի ձևավորման վրա: (Ա10.ԲՄ.Ե.4)</p>		
		<p><i>Ջրոլորտ (կազմը, գործընթացները, պահպանությունը)</i></p>	<p>1) Բնորոշել ջրհավաք ավազանը՝ որպես համակարգ և մարդու ազդեցությունը՝ ջրաբանական գործընթացների վրա: (Ա10.ԲՄ.Ե.5)</p> <p>2) Վերլուծել հիդրոգրաֆի կառուցվածքն ու դրա կապը ջրհավաք ավազանի բնութագրիչների հետ: (Ա10.ԲՄ.Ե.6)</p>	<p>1) Վերլուծել ջրի աղոտության պատճառներն ու հետևանքները: (Ա11.ԲՄ.Ե.1)</p> <p>2) Վերլուծել ջրավազանների պահպանության հիմնական ուղիներն ու սկզբունքները: (Ա11.ԲՄ.Ե.2)</p>	<p>1) Վերլուծել ջրի համաձայնեցման հիմնախնդիր դրսևորումը և երկրներում և տարածաշրջանում: (Ա12.ԲՄ.Ե.3)</p>
		<p><i>Մթնոլորտ (կազմը, կառուցվածքը, գործընթացները, պահպանությունը)</i></p>	<p>1) Վերլուծել համամոլորակային և տեղական ջերմային հաշվեկշիռները: (Ա10.ԲՄ.Ե.7)</p> <p>2) Բացատրել հիմնական եղանակային երևույթներն ու գործընթացները: (Ա10.ԲՄ.Ե.8)</p> <p>3) Գնահատել եղանակի վրա մարդու ազդեցությունը՝ տեղական մակարդակում (քաղաքային միկրոկլիմա): (Ա10.ԲՄ.Ե.9)</p>	<p>1) Գնահատել մթնոլորտի պաշտպանիչ և էկոլոգիական գործառնությունները: (Ա11.ԲՄ.Ե.3)</p> <p>2) Վերլուծել մթնոլորտի աղոտության պատճառներն ու հետևանքները: (Ա11.ԲՄ.Ե.4)</p> <p>3) Բացատրել թթվային անձրևների և սմոգի (թունամշուշ) առաջացման պատճառները և հետևանքները: (Ա11.ԲՄ.Ե.5)</p>	<p>1) Վերլուծել համամոլորակային փոփոխության պատճառները և հետևանքները: (Ա12.ԲՄ.Ե.4)</p>
		<p><i>Գենետիկա. էկոհամակարգեր (պահպանությունը)</i></p>		<p>1) Բնորոշել էկոհամակարգը և էկոհամակարգերի վրա մարդածին ներգործության հետևանքները: (Ա11.ԲՄ.Ե.6)</p> <p>2) Բացատրել բուսական և կենդանական աշխարհի պահպանության կարևորությունը: (Ա11.ԲՄ.Ե.7)</p> <p>3) Գնահատել գենոֆոնդի պահպանության անհրաժեշտությունը: (Ա11.ԲՄ.Ե.8)</p>	<p>1) Վերլուծել կենսաբազմապես պահպանման համամոլորակային հիմնախնդիր: (Ա12.ԲՄ.Ե.5)</p>

		<p><i>Երկրի պտույտները, դրանց աշխարհագրական հետևանքները</i></p>	<p>1) Վերլուծել Երկրի օրական և տարեկան պտույտների աշխարհագրական հետևանքները: (Ա10.ԲՄ.Ե.10)</p> <p>2) Բնորոշել տեղական, գոտիական, դեկրետային և Համաշխարհային ժամանակները: (Ա10.ԲՄ.Ե.11)</p>		
<p>Տարածական մոդելավորում և տվյալներ (ՄՏ)</p>	<p><i>Քարտեզ և հատակագիծ, աշխարհագրական դիրք</i></p>	<p>1) Դասակարգել քարտեզները տարբեր սկզբունքներով: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.1)</p> <p>2) Բացատրել քարտեզագրական պրոյեկցիաների և աղավաղումների կապը: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.2)</p> <p>3) Գնահատել քարտեզագրական մեթոդի դերն աշխարհագրական հետազոտություններում: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.3)</p> <p>4) Օգտագործել տեղագրական քարտեզները տարբեր նպատակներով: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.4)</p>	<p>1) Դասակարգել քարտեզները տարբեր սկզբունքներով: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.1)</p> <p>2) Բացատրել քարտեզագրական պրոյեկցիաների և աղավաղումների կապը: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.2)</p> <p>3) Գնահատել քարտեզագրական մեթոդի դերն աշխարհագրական հետազոտություններում: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.3)</p> <p>4) Օգտագործել տեղագրական քարտեզները տարբեր նպատակներով: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.4)</p>		
	<p><i>գ Աշխարհագրական տեղեկատվական համակարգ (ԱՏՀ), տեղորոշում</i></p>	<p>1) Կիրառել տեղորոշման տեխնիկական միջոցներն առօրյա և հետազոտական նպատակներով: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.5)</p> <p>2) Բացատրել ԱՏՀ-ի էությունը և կիրառությունը: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.6)</p> <p>3) ԱՏՀ-ի կիրառմամբ կազմել ՀՀ վարչական քարտեզը: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.7)</p> <p>4) Կիրառել գլոբալ տեղորոշման համակարգի (GPS) տեխնիկական միջոցները տեղանքում: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.8)</p>	<p>1) Կիրառել տեղորոշման տեխնիկական միջոցներն առօրյա և հետազոտական նպատակներով: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.5)</p> <p>2) Բացատրել ԱՏՀ-ի էությունը և կիրառությունը: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.6)</p> <p>3) ԱՏՀ-ի կիրառմամբ կազմել ՀՀ վարչական քարտեզը: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.7)</p> <p>4) Կիրառել գլոբալ տեղորոշման համակարգի (GPS) տեխնիկական միջոցները տեղանքում: (Ա10.ԲՄ.ՄՏ.8)</p>	<p>1) Կազմել տարբեր քարտեզագրամներ և քարտեզագրամներ՝ ԱՏՀ-ի կիրառմամբ: (Ա11.ԲՄ.ՄՏ.1)</p>	

<p>2) Հասարակական երևույթներ և գործընթացներ (ՀԵԳ)</p>	<p>Բնակչության աշխարհագրություն (ԲԱ)</p>	<p><i>Բնակչության բնական շարժ, վերարտադրություն և ժողովրդագրական քաղաքականություն</i></p>	<p>1) Վերլուծել աշխարհի բնակչության թվի ավելացման հիմնախնդիրը: (Ա10. ՀԵԳ. ԲԱ. 1)</p> <p>2) Վերլուծել ժողովրդագրական անցման փուլերը: (Ա10. ՀԵԳ. ԲԱ. 2)</p> <p>3) Վերլուծել բնակչության թվի շարժի և ժողովրդագրական քաղաքականության պատճառահետևանքային կապերն ու դրանց կառավարման ուղղությամբ իրականացվող միջոցառումները: (Ա10. ՀԵԳ. ԲԱ. 3)</p>		
		<p><i>Բնակչության կազմ</i></p>	<p>1) Բացատրել բնակչության կյանքի տևողության և կենսամակարդակի տարբերությունները՝ զարգացման տարբեր մակարդակների երկրներում: (Ա10. ՀԵԳ. ԲԱ. 4)</p> <p>2) Վերլուծել բնակչության սեռատարիքային կառուցվածքի առանձնահատկությունները՝ տարբեր տիպի երկրներում: (Ա10. ՀԵԳ. ԲԱ. 5)</p>		
		<p><i>Աշխատանքային ռեսուրսներ և միգրացիայի գործընթացներ</i></p>	<p>1) Բացատրել միգրացիայի գործընթացը՝ Լիի միգրացիայի մոդելի հիման վրա: (Ա10. ՀԵԳ. ԲԱ. 6)</p> <p>2) Վերլուծել աշխատուժի միջազգային միգրացիան և դրա սոցիալ-տնտեսական հետևանքները: (Ա10. ՀԵԳ. ԲԱ. 7)</p>		
		<p><i>Բնակչության տեղաբաշխում և տարաբնակեցում, ուրբանիզացիայի արդի գործընթացներ</i></p>	<p>1) Վերլուծել բնակչության տեղաբաշխման և տարաբնակեցման վրա ազդող գործոններն ու արդի միտումները: (Ա10. ՀԵԳ. ԲԱ. 8)</p> <p>2) Նկարագրել քաղաքների տիպերը, վերլուծել դրանց հատակագծային և քաղաքաշինական տարբերությունները: (Ա10. ՀԵԳ. ԲԱ. 9)</p> <p>3) Վերլուծել ուրբանիզացման արդի գործընթացներն ու խոշոր քաղաքների հիմնախնդիրները: (Ա10. ՀԵԳ. ԲԱ. 10)</p>		<p>1) Բնորոշել ուրբանիզաց տարածաշրջ դրանց զարգ գծերը: (Ա12.</p>

	<p>Աշխարհի քաղաքական բաժանում (ԱՔԲ)</p>	<p>Քաղաքական քարտեզ, դրա ձևավորումը</p>	<p>1) Բնութագրել աշխարհի քաղաքական բաժանման փուլերը: (Ա10.ՀԵԳ.ԱՔԲ.1) 2) Վերլուծել քաղաքական քարտեզի քանակական և որակական փոփոխությունները: (Ա10.ՀԵԳ.ԱՔԲ.2)</p>		
		<p>Պետությունների տիպաբանություն, խմբավորում</p>	<p>1) Դասակարգել աշխարհի պետությունները տարբերակներով: (Ա10.ՀԵԳ.ԱՔԲ.3)</p>		
		<p>Պետական տարածք, սահմաններ, աշխարհաքաղաքականություն</p>	<p>1) Վերլուծել աշխարհագրական դիրքը՝ որպես երկրի զարգացման վրա ազդող գործոն: (Ա10.ՀԵԳ.ԱՔԲ.4) 2) Մեկնաբանել քաղաքական աշխարհագրության ու աշխարհաքաղաքականության էությունը: (Ա10.ՀԵԳ.ԱՔԲ.5)</p>		<p>1) Վերլուծել տարածաշրջերկրների աշխարհագրատանձնահսկազարգացման հնարավորությունը: (Ա12.ՀԵԳ.ԱՔԲ.5)</p>
		<p>Համաշխարհային տնտեսություն</p>		<p>1) Բացատրել համաշխարհային տնտեսության ժամանակակից ճյուղային և տարածքային կառուցվածքի առանձնահատկությունները: (Ա11.ՀԵԳ.ՏԿՏ.1) 2) Բացատրել աշխատանքի միջազգային բաժանումը և պետությունների տնտեսական մասնագիտացումը: (Ա11.ՀԵԳ.ՏԿՏ.2) 3) Գնահատել զարգացած և զարգացող երկրների տեղն ու դերը՝ համաշխարհային տնտեսության համակարգում: (Ա11.ՀԵԳ.ՏԿՏ.3) 4) Բացատրել համաշխարհային տնտեսության գլոբալացումն ու միասնացումը (ինտեգրումը): (Ա11.ՀԵԳ.ՏԿՏ.4) 5) Վերլուծել համաշխարհային տնտեսության ճյուղերի տեղաբաշխման գործոններն ու զարգացման արդի միտումները: (Ա11.ՀԵԳ.ՏԿՏ.5)</p>	<p>1) Վերլուծել արընթաց աճ տարածաշրջերկրների աշխարհագրատանձնահսկազարգացման հնարավորությունները: (Ա12.ՀԵԳ.ՏԿՏ.5)</p>

		<p><i>Արդյունաբերություն</i></p>		<p>1) Բնութագրել համաշխարհային արդյունաբերության ճյուղային կառուցվածքը: (Ա11. ՀԵԳ. ՏԿՏ. 6)</p> <p>2) Վերլուծել արդյունաբերության առանձին ճյուղերի տեղաբաշխման գործոնները: (Ա11. ՀԵԳ. ՏԿՏ. 7)</p> <p>3) Վերլուծել արդյունաբերության զարգացման ժամանակակից միտումները: (Ա11. ՀԵԳ. ՏԿՏ. 8)</p> <p>4) Վերլուծել համաշխարհային վառելիքաէներգետիկ արդյունաբերության ճյուղային կառուցվածքի և տեղաբաշխման առանձնահատկությունները: (Ա11. ՀԵԳ. ՏԿՏ. 9)</p> <p>5) Գնահատել այլընտրանքային էներգիայի աղբյուրների տարբեր տեսակների հիմնական առավելություններն ու թերությունները: (Ա11. ՀԵԳ. ՏԿՏ. 10)</p>	
	<p>Տնտեսության կառուցվածք և տեղաբաշխում (ՏԿՏ)</p>	<p><i>Գյուղատնտեսություն</i></p>		<p>1) Բնութագրել գյուղատնտեսության կառուցվածքը, գյուղատնտեսության զարգացման ուղղությունները: (Ա11. ՀԵԳ. ՏԿՏ. 11)</p> <p>2) Բնորոշել գյուղատնտեսության ժամանակակից արտադրական տիպերը, մասնագիտացումը, տեղաբաշխումը: (Ա11. ՀԵԳ. ՏԿՏ. 12)</p> <p>3) Գնահատել «կանաչ հեղափոխության» նշանակությունը: (Ա11. ՀԵԳ. ՏԿՏ. 13)</p>	

		<p>Տրանսպորտ և կապ</p>		<p>1) Ներկայացնել համաշխարհային տրանսպորտի և կապի ժամանակակից կառուցվածքը և տեսակները: (Ա11.ՀԵԳ.ՏԿՏ.14)</p> <p>2) Բնութագրել տրանսպորտային արդի համակարգերն ու զարգացման միտումները: (Ա11.ՀԵԳ.ՏԿՏ.15)</p>	
		<p>Ոչ արտադրական ոլորտի ճյուղեր</p>		<p>1) Բնութագրել ոչ արտադրական ոլորտի ճյուղային կառուցվածքը: (Ա11.ՀԵԳ.ՏԿՏ.16)</p> <p>2) Գնահատել ոչ արտադրական ոլորտի դերը համաշխարհային տնտեսության մեջ: (Ա11.ՀԵԳ.ՏԿՏ.17)</p> <p>3) Վերլուծել ոչ արտադրական ոլորտի ճյուղերի մասնագիտացման միտումները: (Ա11.ՀԵԳ.ՏԿՏ.18)</p>	
		<p>Միջազգային տնտեսական հարաբերություններ</p>		<p>1) Բացատրել համաշխարհային շուկայի էությունը և միջազգային տնտեսական հարաբերությունների հիմնական ձևերը: (Ա11.ՀԵԳ.ՏԿՏ.19)</p> <p>2) Գնահատել միջազգային տնտեսական հարաբերությունների դերը համաշխարհային տնտեսության զարգացման գործընթացում: (Ա11.ՀԵԳ.ՏԿՏ.20)</p>	<p>1) Բացատրե Միության, ոչ տարածաշրջ միասնացմա՝ առանձնահս (Ա12.ՀԵԳ.ՏԿՏ.21)</p>

	<p>Շրջակա միջավայր (ՇՄ)</p>	<p>Բնական պայմաններ և ռեսուրսներ (տեսակները, արդյունավետ օգտագործումը)</p>	<p>1) Վերլուծել բնական պայմանների ազդեցությունը մարդու տնտեսական գործունեության վրա: (Ա10. ՄԲ. ՇՄ.1)</p> <p>2) Ներկայացնել արդյունավետ ռեսուրսօգտագործման արդի սկզբունքները: (Ա10. ՄԲ. ՇՄ.2)</p> <p>3) Բացատրել բնական ռեսուրսների փոխարկելիության հնարավորությունները: (Ա10. ՄԲ. ՇՄ.3)</p> <p>4) Գնահատել մարդկության և առանձին երկրների ապահովվածությունը՝ տարբեր տեսակի բնական ռեսուրսներով: (Ա10. ՄԲ. ՇՄ.4)</p>	<p>1) Բացատրել միջավայրի էկոլոգիական հավասարակշռությունը: (Ա11. ՄԲ. ՇՄ.1)</p> <p>2) Վերլուծել էկոլոգիական հավասարակշռության խախտման պատճառներն ու հետևանքները: (Ա11. ՄԲ. ՇՄ.2)</p> <p>3) Խմբավորել միջավայրի աղտոտիչները՝ ըստ իրենց բնույթի: (Ա11. ՄԲ. ՇՄ.3)</p> <p>4) Մեկնաբանել կայուն գյուղատնտեսության վարման առանձնահատկությունները: (Ա11. ՄԲ. ՇՄ.4)</p> <p>5) Բնորոշել ջրօգտագործման հիմնական ոլորտները: (Ա11. ՄԲ. ՇՄ.5)</p> <p>6) Սահմանել ջրի «որակական և քանակական սպառում» հասկացությունը: (Ա11. ՄԲ. ՇՄ.6)</p> <p>7) Ներկայացնել հողաբարելավման միջոցառումների հիմնական տեսակներն ու դրանց աշխարհագրական տարածումը: (Ա11. ՄԲ. ՇՄ.7)</p> <p>8) Վերլուծել հողերի օգտագործման առանձնահատկությունները, աղտոտման պատճառներն ու հետևանքները: (Ա11. ՄԲ. ՇՄ.8)</p> <p>9) Բացատրել անապատացման երևույթը: (Ա11. ՄԲ. ՇՄ.9)</p> <p>10) Բացատրել հատուկ պահպանվող տարածքների նշանակությունը: (Ա11. ՄԲ. ՇՄ.10)</p>	<p>1) Վերլուծել տարածաշրջ երկրների բն առանձնահատկությունները: (Ա12. ՄԲ. ՇՄ.1)</p> <p>2) Վերլուծել տարածաշրջ աշխարհագր առանձնահատկությունները: (Ա12. ՄԲ. ՇՄ.2)</p> <p>3) Գնահատել հանածոների տարբեր տեսակների տնտեսական արժեքները: (Ա12. ՄԲ. ՇՄ.3)</p>
		<p>Բնական աղետներ (տեսակները, տարածումը, պաշտպանությունը դրանցից)</p>	<p>1) Բնութագրել երկրադինամիկ երևույթների հետ կապված բնական աղետներն ու դրանց տարածումը: (Ա10. ՄԲ. ՇՄ.5)</p> <p>2) Բնորոշել մթնոլորտային և ջրաբանական երևույթների հետ կապված բնական աղետները, դրանցից պաշտպանվելու եղանակները: (Ա10. ՄԲ. ՇՄ.6)</p>		

<p>3. Մարդ-բնություն փոխհարաբերություններ (ՄԲ)</p>	<p>Մարդկության զարգացման հիմնահարցեր (ՄԶՀ)</p>	<p><i>Մարդկության համամոլորակային հիմնախնդիրներ</i></p>			<p>1) Բնորոշել համամոլորակային հիմնախնդիրը (Ա12. ՄԲ. ՄՏ) 2) Մեկնաբանել հիմնախնդիրը փոխադարձ (Ա12. ՄԲ. ՄՏ) 3) Վերլուծել հումքի և վառելիքաբեռնաբեռների (Ա12. ՄԲ. ՄՏ) 4) Վերլուծել ժողովրդագրապարենային առողջապահական հիմնախնդիրը բովանդակապատճառակապերը: (Ա15) 5) Վերլուծել բնապահպանական հիմնախնդիրը պատճառակապերը: (Ա15)</p>
	<p><i>Կայուն զարգացման հայեցակարգ և Հազարամյակի մարտահրավերների նպատակներ</i></p>			<p>1) Վերլուծել մարտահրավերները նպատակները (Ա12. ՄԲ. ՄՏ) 2) Բացատրել կայուն զարգացման հայեցակարգը (Ա12. ՄԲ. ՄՏ)</p>	
		<p><i>Բնօգտագործման և բնապահպանության հիմնախնդիրներ</i></p>			

ԲԱԺԻՆ 6. ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՌՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

Ընդհանրական պարզաբանումներ

41. «Աշխարհագրություն» և «Հայաստանի աշխարհագրություն» առարկաներից սովորողների գնահատման նպատակն է՝

1) պարզել նրանց գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների համապատասխանության աստիճանը՝ առարկայի ծրագրով սահմանված պահանջներին,

2) բացահայտել ուսումնառության գործընթացում յուրաքանչյուր սովորողի ձեռքբերումները, բացթողումները, կարիքները և դժվարությունները,

3) օգնել ուսուցչին՝ ճշգրտելու յուրաքանչյուր սովորողի և ամբողջ դասարանի հետ տարվող աշխատանքի ծավալն ու բուհետադարձ կապի միջոցով բարելավելու ուսուցման որակը:

42. Կիրառվում են ամփոփիչ և ձևավորող գնահատումներ:

43. Ձևավորող գնահատումն իրականացվում է ծրագրային նյութի յուրացման մակարդակի, սովորողների անհատական և կարիքների, ուսումնական գործընթացի արդյունավետության մասին անհրաժեշտ տեղեկատվություն ստանալու նպատակով:

44. Ձևավորող գնահատման մեթոդներն ու ձևաչափն ընտրում է հանրակրթական ուսումնական հաստատությունը:

45. Ամփոփիչ գնահատումն իրականացվում է որոշակի ժամանակահատվածում, ուսումնական նյութի որոշակի ծավալի սովորողների ձեռքբերումները պարզելու և պաշտոնապես գրանցելու նպատակով:

46. Ամփոփիչ գնահատումը սովորաբար իրականացվում է առանձին ծրագրային ամբողջական թեմայի ուսուցման կամ վերջում: Ամփոփիչ գնահատումն իրականացվում է 10 միավորային սանդղակով: Գնահատման այլ սանդղակներ կիրառելիս արտահայտվում և ամրագրվում են 10 միավորային սանդղակով:

ԲԱԺԻՆ 7. ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԵԹՈՂԱԿԱՆ ԵՎ ՆՅՈՒԹԱՏԵԽՆԻ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

47. Աշխարհագրության դասավանդումը պետք է իրականացվի համագործակցության և հետազոտության վրա հիմնված և սկզբունքով: Հետազոտության վրա հիմնված ուսումնառությունը հենվում է սովորողների ինքնուրույն և համագործակցության հետազոտությունների և գործնական ուսուցման վրա:

48. Ուսումնասիրվող նյութի շրջանակում հետազոտվող աշխարհագրական երևույթի կամ օբյեկտի համակողմանի ուսու դրանց վերաբերյալ հստակ և ամբողջական ձևակերպումները, առաջադրված հարցերի լուծումները սովորողի իրականացրած աշխատանքներն են: Վերջիններս հնարավորություն կընձեռեն, որ սովորողները ձևակերպեն աշխարհագրական բնական կամ օբյեկտի ու երևույթի վերաբերյալ գիտական օրինաչափություններ և առանձնահատկություններ, կարողանան առաջ քաշել գ հարցադրումներ և իրականացնել հետազոտություններ:

49. Դասավանդող ուսուցիչը պետք է դասավանդման և ուսումնառության գործընթացը հարմարեցնի սովորողների առանձնահատկություններին, նախասիրություններին և կարողություններին՝ կիրառելով տարբերակված ուսուցման տարաբն վարտավարություններ: Կարևոր է, որ դասավանդման ընթացքում կիրառված մոտեցումները, աշխատանքների տեսակները և բազմազան և հետաքրքիր, ուղղակիորեն կապված լինեն ծրագրի նպատակներին և ակնկալվող վերջնարդյունքներին:

50. Ուսուցման գործընթացում, կախված թեմայից, դասի նպատակներից, դասարանից, սովորողների առանձնահատկությ ուսումնական գործընթացի կազմակերպման առկա հնարավորություններից և այլ հանգամանքներից, տվյալ դասի կամ դասի հատվածի համար կարող են ընտրվել ուսումնական գործունեության տարբեր տեսակներ՝

- 1) ուսումնական նյութի հաղորդում, բացատրություն, լուսաբանում,
- 2) մոդելների և քարտեզների դիտարկում, ցուցադրում, պատրաստում,
- 3) տեղանքի դիտարկում, ուսումնասիրում, էքսկուրսիաների կազմակերպում,
- 4) նկարների և ֆիլմերի դիտում, քննարկում,
- 5) ուսումնական ձեռնարկների և այլ աղբյուրների ուսումնասիրություն,
- 6) չափողական, գործնական և փորձնական աշխատանքների կատարում,
- 7) ուսումնական նախագծերի, գրաֆիկական և քարտեզագրական աշխատանքների կատարում,
- 8) հիմնահարցերի հետազոտում, աշխարհագրական խնդիրների և վարժությունների լուծում,
- 9) ստեղծագործական աշխատանքների կատարում,
- 10) տեխնիկական սարքերով և գործիքներով աշխատանքների կատարում,
- 11) խաղերի, մրցույթների, հանդեսների անցկացում,
- 12) իրավիճակների և արդյունքների վերլուծում,
- 13) գրավոր աշխատանքների կատարում,
- 14) նոր տեխնոլոգիաների, համակարգչային ծրագրերի օգտագործում,
- 15) անհատական և խմբային, ինքնուրույն և համագործակցային աշխատանքների կատարում,
- 16) հաշվետվությունների պատրաստում,
- 17) բանավոր և գրավոր հարցադրումների, թեստային աշխատանքների, ստուգաքննների անցկացում:

ԲԱԺԻՆ 8. ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Հանրակրթության պետական չափորոշիչ, ՀՀ կառավարության. N 136-Ն որոշում, 04.02.2021թ.:
2. «Հանրակրթության պետական կրթակարգ», ՀՀ կառավարության նիստի հ. 33 արձանագրային որոշում, 26.08.2004 թ.:
3. Հանրակրթական հիմնական դպրոցի «Աշխարհագրություն» (6-8-րդ դասարաններ) և «Հայաստանի աշխարհագրություն դասարան) առարկաների չափորոշիչներ և ծրագրեր (ՀՀ կրթության և գիտության նախարարի 2012 թ. Հունվարի 23-ի N 49-Ս որոշում):
4. Հանրակրթական ավագ դպրոցի «Աշխարհագրություն» առարկայի ընդհանուր և խորացված ուսուցման դասընթացներ ծրագրեր (ՀՀ կրթության և գիտության նախարարի 04.05.2009թ. N 381-Ա/Ք հրաման):
5. Հովսեփյան Ա., Գրիգորյան Ա., Մանասյան Ս., Աշխարհագրություն 6, Եր., «Աստղիկ գրատուն», 2018:
6. Մարգարյան Ռ., Մանասյան Ս., Հովհաննիսյան Գ., Հովսեփյան Ա., Աշխարհագրություն 7, Եր., «ՄԱՆՄԱՐ», 2018:
7. Մանասյան Ս., Մարգարյան Ռ., Հովսեփյան Ա., Հովհաննիսյան Գ., Աշխարհագրություն 8, Եր., «ՄԱՆՄԱՐ», 2020:
8. Մանասյան Ս., Հովսեփյան Ա., Աշխարհագրություն. Հայաստան 9, Եր., Տիգրան Մեծ, 2020:
9. Մանասյան Ս., Վարդանյան Թ., Հովսեփյան Ա., Գրիգորյան Ա., Հովհաննիսյան Գ., Պոտոյան Ա., Աշխարհագրություն «Զանգակ», 2017:
10. Պոտոյան Ա., Մանասյան Ս., Մարգարյան Ռ., Գրիգորյան Ա., Վարդանյան Թ., Հովսեփյան Ա., Աշխարհագրություն 1: 2018:
11. Մանասյան Ս., Հովսեփյան Ա., Պոտոյան Ա., Աշխարհագրություն 12, Եր., «Զանգակ», 2018:
12. Алексеев, Николина, Большов: География. 7 класс. Учебник. ФГОС. Подробнее: <https://www.labirint.ru/books/689344/>

13. Программа по географии для 5–9-х классов по ФГОС, <https://urok.1sept.ru>
14. Next Generation Science Standarts, <https://www.nextgenscience.org>
15. Geography Singapore-Cambridge General Certificate of Education Ordinary Level (2019) (Syllabus 2236), https://www.seab.gov.sg/source/nationalexaminations/syllabus/olevel/2019syllabus/2236_2019.pdf
16. Syllabus Cambridge IGCSE... Geography 0460. For examination in June and November 2020, 2021 and 2022. Also available in March 2020, 2021 and 2022 for India only.
17. Version Syllabus 1 Cambridge International AS & A Level Geography 9696 For examination in June and November 2021 and 2022.
18. J. Hopkins, European and Eurasian Studies Program Syllabus, august 2018.
19. H. J. de Blij and others, Geography: realms, regions, and concepts,
20. Geography of Australia.
21. <https://www.ibo.org/programmes/>
22. <https://www.ibo.org/programmes/primary-years-programme/>
23. <https://www.ibo.org/programmes/diploma-programme/curriculum/>
24. <https://study.com/academy/course/geography-high-school.html>
25. https://www.time4learning.com/homeschool/curriculum/high_school_geography.html
26. <https://global.oup.com/education/product>
27. <https://www.nextgenscience.org/search/node/Earth>
28. <https://www.cambridgeinternational.org/Images/203934-2017-2019-syllabus.pdf>
29. <https://www.yaklass.ru/p/geografiya/7-klass/obschaya-kharakteristika-prirody-zemli-240707/klimaticheskie-poyasa-zemli-3240aba-46ca-9e85-18e6cbfbc70e>
30. <https://www.nextgenscience.org/dci-arrangement/5-ess2-earths-systems>
31. <http://online.fliphtml5.com/fumf/iswg/NGSS>
32. <https://translate.google.com/translate?hl=ru&sl=en&tl=ru&u=https%3A%2F%2Fwww.nextgenscience.org%2Fdcarrangement-earths-systems>
33. [https://www.moe.gov.sg/docs/default-source/education/syllabuses/humanities/files/2013-geography-syllabus-\(upper-secondary\)-2019.pdf](https://www.moe.gov.sg/docs/default-source/education/syllabuses/humanities/files/2013-geography-syllabus-(upper-secondary)-2019.pdf)
34. <https://www.thoughtco.com/geography-of-australia-1434351>
35. <https://www.nasa.gov/sites/default/files/thumbnails/image/2019hole1.jpg>
36. <https://www.armstat.am/am/>

Պատճառների և հրապարակման օրը՝ 3 ապրիլի 2023 թվական: